

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 3.- per jaar

ADVERTENTIES

1/2 pagina f 75.- per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

16e JAARGANG

NO. 1

JANUARI 1966

VAN DE REDACTIE

De Geuzenpenning heeft nu zijn derde lustrum voltooid. Dit was voor de redactie aanleiding om de uiterlijke vorm eens geheel te veranderen. Het oude ontwerp, dat te danken was aan de bekende typograaf A. A. M. Stols, is nu vaarwel gezegd. We hopen dat de veranderingen in de smaak zullen vallen, en dat de lezers van De Geuzenpenning de gelegenheid te baat zullen nemen om te proberen bij vrienden en kennissen nieuwe abonnees te werven.

Het volgende nummer zal een paar zeer actuele onderwerpen behandelen: het zal een artikel bevatten over de rage van de gouden penningen, een artikel over vervalsingen van gouden vijfjes, en de tekst van de resolutie van het congres dat de A.I.N.P. aan vervalsingen en naslagen gewijd heeft.

DE NIEUWE PENNING

Voor het modelleren van haar penning voor 1965 gaf de Vereniging voor Penningkunst een opdracht aan Frank Letterie, een kunstenaar uit de school van Prof. Esser. Het is een gietpenning geworden, met als onderwerp Hendrick de Keyser, beeldhouwer en stadsbouwmeester van Amsterdam, die 400 jaar geleden geboren werd.

De voorzijde van de penning toont een zwierig portret van De Keyser naar een prent van J. Suyderhoff, die weer teruggaat op een portret dat Thomas de Keyser in 1621 van zijn vader maakte. Op de prent is De Keyser à trois quarts weergegeven, maar Letterie heeft hem in rechts profiel afgebeeld, waarbij hij de essentie van zijn voorbeeld goed heeft weten te bewaren.

Foto Topgr. Atlas Gem. Arch. Amst.

De keerzijde lijkt wat minder geslaagd. Hierop staat de door Hendrick de Keyser gebouwde Rasp- of Tuchthuispoort wel wat heel globaal afgebeeld. De beeldengroep erboven is wat vormloos.

De penning heeft een diameter van 62 mm en is gegoten door de N.V. Koninklijke Begeer te Voorschoten. G. v. d. M.

BINNENLANDS NIEUWS

In november werd bij Beyers een belangrijke veiling gehouden van numismatische boeken uit de bibliotheek van het Friesch Genootschap, die hadden toebehoord aan de bekende penningkundige Mr. J. Dirks († 1892). Daar de veiling onder de numismaten geen grote bekendheid had gekregen, bleven de prijzen relatief laag. Het Penningkabinet kon o.a. een flinke verzameling overdrukken verwerven, vaak van zeer obscure periodieken.

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De najaarsvergadering van het Genootschap werd op 23 oktober in Nijmegen gehouden. 's Morgens werden de leden ontvangen in het Gemeentemuseum, waar de Heer J. A. Schimmel een korte inleiding hield over de geschiedenis van het gebouw en de opbouw der verzamelingen. Bij de daarop volgende bezichtiging van het museum trok de moderne opstelling van de vele op Nijmegen betrekking hebbende kunst- en gebruiksvoorwerpen de aandacht. Naast de vaste expositie van Nijmeegse penningen was speciaal voor deze gelegenheid een aantal vitrines ingericht met Nijmeegse munten, die anders in een kluis bewaard worden.

Na de lunch in restaurant Astoria werd er vergaderd in Rijksmuseum G. M. Kam. Na goedkeuring van de notulen bood de voorzitter de erepenning van het Genootschap aan Dr van Gelder aan. In zijn dankwoord gaf deze, als illustratie van wat hij met zijn publikaties had proberen te bereiken, een overzicht van het wetenschappelijk werk dat tot nu toe met betrekking tot de Nijmeegse munten verricht is, waarbij hij tevens aangaf, in welke richting verdere onderzoeken zouden moeten gaan.

Tot nieuwe leden werden benoemd: Mevr. A. M. Eekels-Wiegel te Uithoorn, A. M. Koelma te Rotterdam en de Coöp. Centrale Boerenleenbank te Eindhoven. Vervolgens bood de secretaris van de Groningse kring exemplaren van de door deze kring bij het 10-jarig bestaan uitgegeven penning aan, resp. aan het Genootschap en aan het Kon. Penningkabinet.

Het volgende programmapunt was een voordracht door Drs J. S. Boersma, die aan de hand van lichtbeelden sprak over Romeins geld uit Nederlandse bodem. Hij begon met enkele opmerkingen over het belang dat tegenwoordig door archeologen en historici aan Romeinse vondsmunten wordt toegekend. Na een indruk te hebben gegeven van de historische situatie in

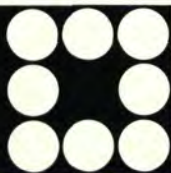
Nederland in de Romeinse tijd ging de spreker in op de verschillende moeilijkheden die zich bij de interpretatie zowel van verspreid gevonden munten als van schatvondsten voordoen. Aan de hand van kaartjes en grafieken gaf hij daarna een indruk van de geldcirculatie in de Romeinse periode in Nederland. Het Noorden maakte wel geen deel uit van het Romeinse rijk, maar onderhield er nauwe relaties mee. De grenstrook langs de Rijn levert in de eerste eeuw de voor de militaire kampen karakteristieke koperstukken. In het gebied ten Zuiden van de rivieren, dat officieel deel uitmaakte van het Romeinse rijk, zette de romanisering al vroeg in, die in de loop van de tijd steeds verder doordrong.

Hierna ging men in groepen uiteen om onder leiding van de stafleden van het museum de verzameling Romeinse schatvondsten, waaronder veel munten, te bewonderen.

Tijdens het traditionele borreluur, waarvoor de leden zich verplaatsten naar Hotel-restaurant Atlanta, had het bestuur een bespreking met de voorzitters van de numismatische kringen, ter versteviging van de band tussen het Genootschap en de kringen. Aan de orde kwamen het samenstellen van een lijst van sprekers waaruit de kringbesturen kunnen kiezen, de interne veilingen en de Geuzenpenning. De helft van de aanwezigen bleef nog bijeen aan een diner in hetzelfde restaurant.

De volgende vergadering werd vastgesteld op 20 mei in den Haag.

**VERENIGING VOOR
PENNINGKUNST**

Nogmaals wordt er de aandacht op gevestigd dat op de ledenvergadering van april 1965 besloten is de contributie met ingang van 1966 vast te stellen op f 20.— voor gewone leden en f 15.— voor kunstenaarsleden.

CAESAR'S LAATSTE DENARIÏ

Al zolang men zich bezig houdt met de studie van de Romeinse denarii uit de Republikeinse tijd vormt de interpretatie van hun voorstellingen daarvan een der meest geliefde onderdelen. Deze voorstellingen bevatten namelijk dikwijls toespelingen op historische gebeurtenissen en kunnen daarom een waardevolle bron zijn voor het beter verstaan van een bepaalde periode uit de geschiedenis. Door de gegevens van de munten te combineren met die uit de literatuur en andere bronnen wordt het soms zelfs mogelijk om in een overigens doodgelopen historische discussie nieuw licht te brengen. Aan de andere kant zijn de voorstellingen op de munten maar al te vaak zonder meer onbegrijpelijk en kan men ze pas door de kennis van de historische gebeurtenissen die er de aanleiding toe geweest zijn onderkennen.

Een illustratie van het voorgaande vormt de discussie die de laatste jaren gevoerd is rond de muntslag van het jaar 44 v. C., en wel de weken voor de dood van Caesar.¹ Daarbij zijn de standpunten van Alföldi en Kraay tegenover elkaar komen te staan.

Alföldi heeft in diverse publikaties een knap, maar gekunsteld beeld ontworpen van de ontwikkeling van de muntslag in deze periode. Hierop heeft Kraay kritiek geuit. Volgens hem wordt de literaire bronnen geweld aangedaan; dit is onnodig, want het numismatische schema kan volgens hem veel eenvoudiger. Uit het dan door hem opgestelde overzicht van de ontwikkeling blijkt, dat het inderdaad heel goed mogelijk is om alle geschiedkundige feiten volledig tot hun recht te laten komen.

In het midden van de eerste eeuw v. C. staat het aanmunten van denarii in Rome nog volledig onder het gezag van de Senaat. In de provincie wordt echter ook geld uitgegeven door de militaire opperbevelhebbers. De Romeinse Munt, in of bij de tempel van Juno Moneta op het Kapitoel, telt verschillende ateliers en wordt beheerd door een jaarlijks wisselend college van drie muntmeesters, de *tresviri monetales*. Zij verzorgen de eigenlijke muntslag en bezitten een grote mate van zelfstandigheid. Dit in 268 v. C. ingestelde college behoort tot

de zgn. lagere magistratuur en het ambt van muntmeester is dikwijls het begin van een succesvolle carrière. De muntmeester gebruikt zijn positie dan ook graag om op de door hem geslagen munten voor zichzelf of voor de door hem aangehangen politieke groepering min of meer openlijke propaganda te bedrijven. Die propaganda blijft echter tamelijk indirekt, omdat het niet toegestaan is nog levende personen op de munten af te beelden.

In deze situatie komt in 45 v. C. verandering. Na zijn overwinning op de aanhangers van Pompeius in Spanje wordt namelijk aan Caesar bij zijn terugkeer in Rome door de Senaat het recht verleend om voortaan zijn portret op de munt te plaatsen.² Voor het eerst in de geschiedenis van de Republiek wordt nu een Romein nog tijdens zijn leven op de munten afgebeeld, een privilege dat in de volgende jaren terstond door anderen wordt nagevolgd, totdat het in de Keizertijd gereserveerd wordt voor de keizer en diens familie.

Voor de chronologische indeling van de emissies uit het begin van het jaar 44 zijn de volgende feiten van groot belang: volgens de Fasti, het jaarverslag van de belangrijke gebeurtenissen, is Caesar, die al *imperator* en *pontifex maximus* was, op 26 januari dictator voor de vierde maal (*dictator quartum*). Drie weken later, op 15 februari, wordt hem tijdens het feest van de Lupercalia door Marcus Antonius een diadeem aangeboden als teken van het koningschap. Caesar is dan volgens Cicero, die de Fasti citeert, inmiddels tot dictator voor het leven benoemd (*dictator perpetuo*).³ Hij wijst de diadeem af en laat hem ophangen in de tempel van Jupiter op het Kapitoel. Op 15 maart volgt tenslotte de moord. Deze titels, die samen met het ongesluisde⁴ portret van Caesar op vele denarii voorkomen, hebben het mogelijk gemaakt om verschillende emissies in de eerste tien weken van 44 onder te brengen. Ze zijn uitgegeven door drie muntmeesters, M. Mettius, L. Aemilius Buca en P. Sepullius Macer. Weliswaar had Caesar zojuist het muntmeesterskollege tot vier personen uitgebreid, maar de vierde muntmeester, C. Cossutius Maridianus, begint zijn werkzaamheden pas na Caesar's dood. De uitgegeven emissies zijn de volgende:

- RRC 1055, Mettius (afb. 1)
 - vz CAESAR IMPER
 - kz Venus met scepter en schild op globe, A-E
 - RRC 1056, Mettius (afb. 2)
 - vz CAESAR IMP
 - kz als boven, maar met de letters G-L
 - RRC 1057, Mettius (afb. 3)
 - vz CAESAR DICT QVART
 - kz Juno Sospita in tweespan
 - RRC 1060, Buca (afb. 4)
 - vz CAESAR IM PM (= *pontifex maximus*)
 - kz Venus met Victoria en scepter
 - RRC 1061, Buca (afb. 5)
 - vz CAESAR DICT PERPETVO
 - kz als die van RRC 1060
 - RRC 1062, Buca
 - (variant van RRC 1061, met zittende Venus)
 - RRC 1063, Buca
 - (variant van RRC 1061, met caduceus etc.)
 - RRC 1071, Macer (afb. 6)
 - vz CAESAR IMP
 - kz Venus met Victoria en scepter op ster
 - RRC 1071a, Macer
 - (variant van RRC 1071, zonder ster)
 - RRC 1072, Macer (afb. 7)
 - vz CAESAR DICT PERPETVO
 - kz Venus met Victoria en scepter op ster
 - RRC 1073, Macer
 - (variant van RRC 1072, met scepter op schild)
- In deze weken wordt ook geplaatst de emissie RRC 1064, Buca (afb. 8)
- vz Venus
 - kz Sulla's droom
- Alle portretten van Caesar tijdens zijn leven zijn getooid met een lauwerkrans, waarschijnlijk de gouden krans in archaïsch Etruskische stijl, die samen met een purperen mantel en vergulde erezetel door de Senaat aan Caesar werd toegekend en die hij op 14 februari voor het eerst in het openbaar droeg.⁵ Daar echter niet bekend is, wanneer precies deze krans aan Caesar geschonken is, kan hij niet gebruikt worden voor een nauwkeurige datering van de eerste portretemissie. Kraay laat haar op 1 januari beginnen, Alföldi eerst in februari. Verder komt men met behulp van de opschriften naast de portretten. Caesar wordt op de denarii als *dictator* of als *imperator* aangeduid. Beide titels komen nooit samen voor, hoewel

Caesar de functies wel gelijktijdig heeft uitgeoefend. De dictator-reeks kan worden onderscheiden in munten van Mettius met DICT QVART en van Buca en Macer met DICT PERPETVO. De DICT QVART-emissie moet beëindigd zijn na 26 januari, toen Caesar die titel nog bezat, en voor 15 februari, toen hij al tot dictator voor het leven benoemd was. De juiste datum kan niet meer worden vastgesteld, al meent Alföldi die zeer dicht bij 15 februari te kunnen stellen. Hij doet dat op grond van een denarius in het Penningkabinet in Den Haag met het opschrift DICT QVART (afb. 9). Daarop is de lituus (kromstaf) naast

het portret, die op de andere munten van de emissie naar links gericht is, naar rechts gekeerd, terwijl vanuit het midden van de kromstaf een lijn naar de rand van de munt loopt. Alföldi heeft hierin de diadeem herkend, die aan Caesar werd aangeboden. In het atelier zou daarna de stempel zijn bijgesneden.⁶ Er is evenwel geen sprake van een diadeem, maar van een scheur in de stempel; bovendien maakt de titulatuur, die met de mededeling van Cicero volledig in tegenspraak is, deze stelling zeer onwaarschijnlijk.

We geven nu eerst een overzicht van de emissies in de volgorde van Alföldi.⁷

44	Buca			
1 jan.	Sulla's droom (afb. 8)			
1—15	Mettius			
febr.	CAESAR DICT QVART (afb. 3)			
na 15	Mettius	Mettius	vervangen door	Buca
febr.	CAESAR IMP G—L (afb. 2)	CAESAR IMPER A—E (afb. 1)		CAESAR IM PM (afb. 4)
	Macer			Buca
	CAESAR IMP (afb. 6)			CAESAR IM PM (afb. 4)
	Macer			Buca
	CAESAR DICT PERPETVO (afb. 7, 5)			
na 15	Mettius			
maart	CAESAR IMPER A—E (afb. 1)			

Volgens deze indeling van Alföldi zijn er tot half februari slechts twee emissies uitgegeven, die met Sulla's droom en die van DICT QVART. Beide moeten slechts van geringe omvang geweest zijn; van de emissie met Sulla's droom zijn door Alföldi namelijk niet meer dan 7 vz en kz stempels gevonden en van de emissie van Mettius slechts 8 vz en 7 kz stempels. Alle overige emissies worden dan door hem in de volgende maand ondergebracht. Daarvan sluit de emissie van Mettius met de *imperator*-titulatuur stilistisch nauw aan bij de DICT QVART-emissie. De relatie blijkt bovendien uit de richting van de litui: op alle bekende DICT QVART-denarii staan deze naar links gericht, behalve op het exemplaar

in Den Haag, dat met zijn lituus naar rechts als de overgang kan worden gezien tot de IMP-emissie, waar de kromstaven ook naar rechts gekeerd zijn. Volgens Alföldi is Mettius na 15 februari werkzaam gebleven, maar de legende DICT QVART werd door IMP vervangen. De reden daarvan zou zijn, dat Caesar, na de diadeem te hebben afgewezen, tijdelijk de aandacht van zijn dictatorschap wilde afleiden en daarom op zijn *imperator*-titel de nadruk legde.

Deze *imperator*-emissie valt in twee reeksen uiteen, die in afzonderlijke ateliers van de Munt geslagen zouden zijn: die met de serieletters A—E en die met G—L. Alleen de laatste serie, waarvan de portretten in eenzelfde

voortreffelijke stijl gesneden zijn als die van de vroegere DICT QVART-emissie, vertoont de bovengenoemde relatie tot Mettius' vorige werk. Van de muntenreeks met serieletters A—E zijn wel de keerzijde van eenzelfde stijl als die van de G—L reeks, maar de portretten zijn onhandiger en slordiger uitgevoerd en sluiten stilistisch niet bij die van Mettius aan, maar eerder bij die van Macer met bijschrift DICT PERPETVO. Daar komt nog bij, dat er hybride munten bekend zijn met een vz van Mettius' CAESAR IMPER- en een kz van Macer's DICT PERPETVO-serie. Daarom veronderstelt Alföldi, dat deze A—E reeks niet gelijktijdig met de G—L reeks is geslagen, maar tegengehouden is, omdat de voorzijden kennelijk een voor het moment ongewenste voorstelling en tekst droegen, mogelijk het portret van Caesar met de diadeem en het omschrift REX. In plaats daarvan werd toen de IM PM-emissie van Buca, die eerst tesamen met de IMP-emissie van Macer zou uitkomen, naar voren geschoven en alvast in produktie genomen. Nadat de G—L reeks was geslagen, werd volgens de oorspronkelijke opzet door Macer en Buca gezamenlijk de muntuitgifte voortgezet. De samenhang van hun emissies blijkt duidelijk uit de stilistische verwantschap, de titulatuur en de bijtekens naast de portretten: bij Macer een ster, bij Buca een halve maan. Beide zijn uitdrukking van Caesar's goddelijkheid en worden terecht in verband gebracht met de Perzische konings-symboliek en de komende campagne van Caesar tegen de Parthen. Hierna wordt dan door dezelfde muntmeesters de emissie met DICT PERPETVO uitgegeven, waarop Caesar zich eindelijk openlijk als dic-

tator voor het leven aankondigt. Na de moord op 15 maart is een nieuw opschrift noodzakelijk en in de verwarring van het ogenblik grijpt men naar de nog liggende kz-stempels van de A—E reeks. De daarbij behorende vz-stempels waren inmiddels vernietigd en er worden nu nieuwe vz-stempels vervaardigd met het omschrift CAESAR IMPER.

Op deze indeling van Alföldi is door Kraay nogal wat kritiek uitgeoefend. Diens voorname bezwaren zijn gericht tegen de interpretatie van de scheur in de stempel van de Mettius-denarius in Den Haag en de daaraan verbonden datering van de DICT QVART-emissie, en verder tegen de onevenwichtige verdeling van de emissies over de betrokken periode. Deze bezwaren zijn zeker gegrond; na een zeer geringe activiteit in de eerste zes weken van 44 volgt bij Alföldi's indeling een tijd van koortsachtige ijver, waarin grote series worden geslagen. Zo zijn bijvoorbeeld van de IMP-emissie van Mettius met serieletters G—L door Alföldi 37 vz- en 45 kz-stempels gevonden en van de IM PM-emissie van Buca 36 vz- en kz-stempels. Het lijkt niet erg waarschijnlijk, dat Caesar eerst half februari begonnen zou zijn met het aanmunten van geld voor de legioenen, temeer daar het voornemen tot de Parthische expeditie al langer bestond. Kraay stelt daarom voor om de imperator-emissies niet na, maar naast de dictator-series te plaatsen.

Mettius zou dan tegelijkertijd denarii met het opschrift IMP en IMPER geslagen hebben voor het leger en met DICT QVART voor de cirkulatie binnen Italië. Zijn indeling is de volgende:

44	Mettius	
1 jan.	CAESAR DICT QVART	
	(afb. 3)	
febr.	Macer	Buca
	CAESAR DICT PERPETVO	
	(afb. 7, 5)	
	Sulla's droom?	
	(afb. 8)	

	Mettius	
	CAESAR IMPER	CAESAR IMP
	A—E (afb. 1)	G—L (afb. 2)
	Macer	Buca
	CAESAR IMP	CAESAR IM PM
	(afb. 6)	(afb. 4)

Volgens Kraay zijn er, naast de twee normale ateliers, tijdelijk twee extra officinae ingericht

om geld voor het leger te slaan. In totaal waren er dus in deze maanden vier, die zich

1. Mettius A-E serie
2. Mettius G-L serie
3. Mettius kz Juno
4. Buca vz CAESAR IM PM
5. Buca vz CAESAR DICT PERPETVO
6. Macer vz CAESAR IMP
7. Macer vz CAESAR DICT PERPETVO
8. Buca vz Venus kz Sulla's droom
9. Mettius vz met 'diadeem'

waarschijnlijk alle onder één dak bevonden hebben. Dat wordt tenminste gesuggereerd door de relaties tussen de A—E-serie van Mettius en de DICT PERPETVO-emissie van Macer, die door de stilistische verwantschap en het voorkomen van hybride exemplaren inderdaad nauw met elkaar verbonden zijn. Men behoeft daaruit evenwel niet te konkluderen, dat de voorzijden van Macer tot voorbeeld gediend hebben aan die van Mettius. Men kan zich de gang van zaken ook heel goed zo voorstellen, dat Macer in de extra officina aan het begin van zijn produktie voor het leger enige moeilijkheden heeft ondervonden en eerst korte tijd munten heeft geslagen met de vz-stempels uit zijn 'Italisch' atelier en de kz-stempels van Mettius, die hij in zijn nieuwe atelier aantrof.⁸

Het beeld van de muntslag, dat uit de indeling van Kraay ontstaat, heeft een veel eenvoudiger opzet dan dat van Alföldi. De munt-aanmaak begint in januari met drie emissies van Mettius: deze slaat de DICT QVART-serie voor Italië en geeft twee imperator-emissies voor het leger uit.

In februari wordt Mettius door Macer en Buca vervangen. In aansluiting op de DICT QVART-emissie geven dezen de DICT PERPETVO-emissie uit, die nu in overeenstemming met de litteraire gegevens voor 15 februari gedateerd kan worden. Daarnaast zetten ze de muntslag voor het leger voort. Nu blijkt, dat de minder goede stijl van de A—E reeks van Mettius ook bij Macer voorkomt, terwijl de goede uitvoering van de G—L reeks bij Buca terugkeert. Kennelijk heeft het ene atelier dus beschikt over bekwame en het andere over minder bekwame stempelsnijders. Dit geeft een bevredigender indruk van de werkzaamheid van de Munt dan de afwisseling van goede en slechte stijl in Alföldi's volgorde.

Uit deze discussie rond Caesar's laatste denarii krijgt men een goede indruk van de mogelijkheden die het stempelonderzoek van de Republiekeise munten en de bestudering van de afzonderlijke exemplaren bieden, maar tevens van de moeilijkheden die zich bij de interpretatie daarvan voordoen, hetgeen tot geheel verschillende konklusies kan leiden. Dit neemt

niet weg, dat de studies die aan dit onderwerp gewijd zijn, ons helpen met het vormen van een meer afgerond beeld van de situatie in begin 44, maanden die voor het verdere verloop van de Romeinse geschiedenis van zo eminent belang geweest zijn.

JOH. S. BOERSMA

¹ A. Alföldi, *Studien über Caesars Monarchie*, Lund 1953

— 'The portrait of Caesar on the denarii of 44 and the sequence of the issues', *Centennial volume of the Amer. Num. Soc.*, New York 1958 p. 27-44

— 'Der Mettius-Denar mit 'CAESAR DICT. QVART'', *Schw. Münzbl.* 13, 1964 p. 29-33

— 'Die verstümmelte Emission des M. Mettius mit der Legende CAESAR IMP und den Münzbuchstaben G-L', *Schw. Münzbl.* 13-4, 1964 p. 65-76

— 'Der Denar des L. Aemilius Buca mit CAESAR IM PM', *Schw. Münzbl.* 15, 1965 p. 29-41

R. A. G. Carson, bespreking van Alföldi's 'Studien' in *Gnomon* 28, 1956 p. 181-3

S. L. Cesano, 'Le monete di Cesare', *Rendic. d. Pont. Accad. Rom. di Archeol.* 23-4, 1947-9 p. 103-51

C. M. Kraay, 'Caesar's quattuorviri of 44 B.C.: The arrangement of their issues', *Num. Chr.* 6th ser. 14, 1954 p. 18-31

² Cassius Dio 44, 4

³ Cicero *Phil.* 2, 34, 87; vgl. Alföldi 1953 p. 15-6

⁴ de denarii met een gesluierd portret van Caesar zijn door Cesano p. 147-9 gedateerd na 15 maart, waarin Alföldi en Kraay haar volgen; ze blijven ook hier verder buiten beschouwing.

⁵ K. Kraft, 'Der goldene Kranz Caesars und der Kampf um die Entlarvung des 'Tyrannen'', *Jahrb. Num. Geldgesch.* 3-4, 1952-3 p. 19-20

⁶ Alföldi 1953 p. 6-7 en 1958 p. 39-40

⁷ zie voor deze indeling Alföldi 1953 en de latere detailstudies in de *Schw. Münzbl.*

⁸ vgl. Kraay p. 30 n. 30

De heer Schulman deelt mede dat hij bereid is de door hem verkochte stukken voor de verkoopprijs terug te nemen; hij heeft hiervan de lezers van *World Coins* ook in kennis gesteld. De Koninklijke Begeer is bereid de stukken in te stempelen met de waarschuwing 'geen munt'.

NOGMAALS DE 'PROEFMUNTEN' VAN LETLAND

In het oktober-nummer de *De Geuzenpenning* stond een artikel van de heer A. Platbārdis, 'Verwarring rond „Proefmunten” van Letland'. Hierin werd geprotesteerd tegen het feit, dat een stuk, dat in Begeer's Katalogus als 'ontwerp-munt' werd aangeduid, in verschillende katalogi van Hans Schulman in New York en van Abner Kreisberg in Californië werd aangeduid als 'Pattern', waarbij dus de suggestie werd gewekt dat het hier om een officiële proefmunt van Letland ging, die daarom uiterst zeldzaam zou zijn en hoog gewaardeerd werd, terwijl integendeel dit stuk bij Begeer voor f 25,25 te koop is.

Nu blijkt uit een onderzoek, dat door de heer Calicó, voorzitter van de A.I.N.P., is ingesteld, dat de heer Schulman — en dus ook de met hem samenwerkende heer Kreisberg — te goeder trouw geweest moet zijn, daar hij nog in 1964 op de veiling van Loon f 160,— voor een dergelijk stuk heeft betaald. Loon vermeldt het stuk onder no 967 als volgt: 10 C silver, undated, PROOF-coin struck at Begeer (Holland), Obv. legendary hero. Rev. snake. Mod. E. Teles, 40 mm. See von Weiler 1041, about UNC. RR (f 100,—).

Het is niet onmogelijk, dat de verwijzing naar de katalogus van Begeer, die pas in de advertentie in *World Coins* van 1965 opduikt, door Schulman overgenomen werd van deze aanduiding in de veiling Loon.

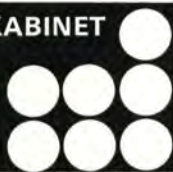
Nu is het echter, naar onze mening, Loon geenszins streng aan te rekenen, dat hij zich vergist heeft. Immers, het feit dat het sterretje niet, zoals gewoonlijk, aanduidt dat het stuk afgebeeld is, maar dat het stuk voor het publiek verkrijgbaar is, kan hem gemakkelijk ontgaan zijn.

Er blijkt dus niets van kwaad opzet, noch bij Loon, noch bij Schulman en Kreisberg, er is alleen sprake van verwarring, die in laatste instantie werd veroorzaakt door de wat ongelukkige aanduiding 'ontwerpmunt' in de katalogus van Begeer.

Syracuse, tetradrachme, 490 v.C.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

In de expositiezaal zijn sedert begin Januari twee nieuwe tentoonstellingen uitgelegd.

EEN MUNT IS MEER DAN GELD

Algemeen overzicht van de ontwikkeling van de munt, bijeengebracht uit de collecties van het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam (primitief geld, Chinese en Aziatische munten) en het Kon. Penningkabinet (overige reeksen).

GRIEKSE MUNTEN

De Griekse munten liggen in de traditionele ordening: met de klok mee om de Middellandse Zee heen. We beginnen dus met Italië en eindigen met Egypte. De vroegste munten van de Griekse steden in Z. Italië hebben als eigenaardigheid, dat de keerzijde het negatief is van de voorzijde. Pas in de 5e eeuw v. Chr. wordt de gewoonte algemeen om ook de keerzijde van relief te voorzien. Tot de oudste munten op het Griekse vasteland horen de schildpadjes van Aegina; het meest verbreid waren de munten van Athene, die vooral naar het Oosten werden geëxporteerd. De Perzische koningen sloegen vanaf 510 v. Chr. tot het eind (de verovering door Alexander de Grote in 333 v. Chr.) de gouden dareik van steeds hetzelfde type, en de zilveren sikkels. Deze zilveren munt ondervond concurrentie van het zilvergeld, dat door de Griekse steden werd geslagen en in de 4e eeuw

v. Chr. ook van de munten, die door de Perzische satrapen, de stadhouders, geslagen werden. Na de verovering van het Perzische Rijk door Alexander de Grote werden zijn munten zo populair, dat ze nog lang na zijn dood werden nageslagen. In de Herakleskop op de voorzijde van zijn zilvergeld werd algemeen het portret van Alexander herkend. Men had nog het gevoel, dat op de voorzijde van een munt geen menselijke beeltenis thuishoorde, maar die van een god. Als de opvolgers van Alexander hun portret op de munten zetten, doen zij dat dan ook als goddelijke heersers, niet als mens.

ROMEINSE MUNTEN

Als oudste vorm van geld werden in Italië ruwe klompjes koper van verschillend gewicht gebruikt; de vitrine toont daarvan twee voorbeelden. De stad Rome begint ca. 270 v. Chr., in navolging van de Grieken, eigen munten uit te geven. De zware koperen As met de Romeinse dubbele Januskop wordt eerst gegoten en later, als zijn gewicht vermindert, geslagen.

Samen met de eerste as worden zilveren munten van Grieks karakter geslagen voor de handel met de Griekse kolonies in Zuid-Italië. Maar na korte tijd krijgen zij een Romeins uiterlijk en de denarius, die in 213 v. Chr. wordt ingevoerd is volledig Romeins; zijn waarde is 10 as (X). In de volgende eeuwen worden op de denariën zeer uiteenlopende voorstellingen uit mythologie, geschiedenis e.d. weergegeven, waarmee dikwijls propaganda wordt gevoerd voor een bepaalde persoon of partij.

In de vitrine geeft de muntreeks van Keizer Trajanus een overzicht van de verschillende muntsoorten in de eerste en tweede eeuw n. Chr. De munten uit de keizertijd dragen op de voorzijde steeds het portret van de keizer. Ook in de keizertijd worden de keerzijden van de munten benut voor propaganda-doeleinden. Zij geven de keizer de gelegenheid om zijn bedoelingen, overwinningen, bouwwerken en verdere daden binnen korte tijd door het hele rijk bekend te maken.

Rome, Julia Maesa, 218—222 n.C.

MIDDELEEUWSE MUNTEN

De ontwikkeling van de middeleeuwse munt gaat uit van de Karolingische tijd. In het grote rijk van Karel de Grote werd maar één muntsoort geslagen: de zilveren penning (Latijn denarius), die overal gelijk was. Na de verdeling van het rijk, toen er geen groot centraal gezag meer was, kregen steeds meer geestelijke en wereldlijke vorsten het recht om te munten, zodat er een grote verbroekeling ontstond. De penningen kregen in de verschillende streken zeer uiteenlopend uiterlijk en gewicht.

Sedert de 13e eeuw kwam aan de alleenheerschappij van de zilveren penning een einde. Het eerst in Italie, weldra overal elders, werden grotere zilveren munten geslagen ter waarde van een veelvoud van de penning en iets later voor het eerst sinds eeuwen ook weer gouden munten. Tegen het einde van de middeleeuwen werden dan ook overal samengestelde reeksen van gouden munten en grote en kleine zilveren munten in omloop gebracht.

GOUDEN MUNTEN

Even belangrijk als de grote zilverstukken zijn echter eeuwenlang gouden munten geweest. Deze zijn pas door de invoering van papiergeld in de laatste 200 jaar geleidelijk uit deze positie gedrongen. Geregeld werden geïllustreerde munttarieven gepubliceerd, d.w.z. boekjes met afbeeldingen van munten, die voor circulatie toegelaten of verboden waren, met vermelding van hun koerswaarde. Hieruit blijkt, welk een grote verscheidenheid van binnen- en buitenlandse, oude en nieuwe, gouden munten tegelijk als wettig betaalmiddel gebruikt werd. Een keuze uit de honderden soorten, die genoemd worden in een Nederlands tarief van 1615, omvat al munten van alle West-Europese landen, geslagen in de 14e, 15e, 16e en 17e eeuw.

PRIMITIEF GELD

In de wandvitruines zijn als geld gebruikte artikelen bijeen gebracht, die geen eigenlijke

munten zijn, maar bijvoorbeeld voedingsmiddelen, sieraden en gereedschappen, soms in symbolische vorm. Zij speelden wel dezelfde rol als munten, d.w.z. zij werden gebruikt om te betalen en te sparen in gebieden waar munten nog niet in zwang waren.

Opmerkelijk is dat deze voorwerpen, net als de moderne munten, eigenlijk niet om hun intrinsieke waarde werden gewaardeerd. Het kopergehalte van de halsringen, of het ivoor van de olifantstand speelde geen rol bij het bepalen van de waarde. De voorwerpen werden, net als ons geld, geaccepteerd wegens hun vertrouwde vorm. Zo gezien is er niet zo heel veel verschil tussen een koperen kruis van Katanga, en onze koperen centen.

De hoge waarde van dit geld blijkt ook wel uit het volgende: 14 Katanga kruizen werden betaald voor een bruid, 10 voor een geweer, en 6 voor een geit. Behalve de hele olifantstaart waren in Centraal Afrika ook de afzonderlijke haren als kleingeld in omloop.

De voorwerpen verliezen veelal hun oorspronkelijke functie; met het hakmes uit Guinee kan men niet echt meer hakken (verg. het Chinese spadegeld). Eenzelfde ontwikkeling had zich ook in het prehistorische Griekenland voorgedaan, waar men stukken koper in de vorm van een koeiehoofd of een dubbele bijl als geld gebruikte. De Griekse obool was oorspronkelijk een ijzeren spit, niet ongelijk in vorm aan de Guinese "Kissie pennies".

Men zou dus het eerste Griekse geld, dat de voorloper is geworden van al onze munten, ook kunnen definiëren als „primitief” geld van metaal in schijf- of druppelvorm. Ook hier speelde de intrinsieke waarde van het metaal aanvankelijk geen rol.

CHINESE MUNTEN

In het Westen gaan de munten uiteindelijk terug op de cultuur van de Grieken, maar in het Oosten bestaat een geheel onafhankelijke traditie. In China werd omstreeks 1000—700 v. Chr. primitief geld ingevoerd in de vorm van geschematiseerde messen en spaden. Maar nog voor het begin van onze jaartelling ontwikkelde zich

Engelse penny, ca 1300

in China de vorm die tot op onze tijd gehandhaafd bleef: gegoten munten van koper met een vierkant gat in het midden. Pas in deze eeuw moesten zij wijken voor munten van Europese makelij.

AZIATISCHE MUNTEN

Uit het enorme gebied van de Aziatische muntkunde kunnen maar enkele kleine grepen worden gedaan. In Japan en Achter-Indië ontwikkelt de munt zich grotendeels onder Chinese invloed, maar beide landen kenden ook eigen vormen, in het bijzonder voor de gouden en zilveren munten.

India en Voor-Azië daarentegen ontleen de vorm van hun munten aan die van het Westen. Deze munten danken hun ontstaan aan Griekse invloed na de verovering van het Perzische Rijk — dat zich tot de Indus uitstrekte — door Alexander de Grote. Het Byzantijnse Rijk

leverde de voorbeelden voor de eerste Arabische munten. Later ontwikkelde zich onder invloed van de Islam in de gehele Arabische wereld van Marokko tot Achter-Indië het eigenaardige type met alleen gecalligrafeerde tekst, omdat de Koran verbiedt om mensen en dieren af te beelden.

DE DAALDER

Het begin van de nieuwe tijd bracht opnieuw een omwenteling in de aard van de geldstukken. Omstreeks 1500 konden in het Duitse Rijk, dankzij toeneming van de zilverproductie en verbetering van de munttechniek, zeer grote zilverstukken worden geslagen. Deze nieuwe munten werden, naar een van de eerste aanmuntingsplaatsen, Joachimstaler genoemd, later taler of daalder. Zij namen weldra de voornaamste plaats in, die zij tot in de 19e eeuw handhaafden met uiteenlopende beelden en onder verschillende namen: rijksdaalders, 5-francs-stukken, Spaanse matten of pesos, dollars, zijn alle voortzettingen van de daalder.

MUNTEN VAN DE REPUBLIEK

De muntreeksen, geslagen tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, hebben een vrij complex karakter. Iedere provincie en bovendien nog een zestal steden, had een eigen muntatelier, waar munten geslagen werden, die van eigen naam en wapen voorzien waren, maar die in de hele Republiek geldig waren. De meeste soorten hadden overal hetzelfde algemene type, omdat zij uitgegeven waren krachtens besluiten van de Staten-Generaal, maar andere soorten kwamen alleen voor in een enkele provincie of stad. Bovendien werden nog op grote schaal muntsoorten geslagen, die geen betekenis hadden voor de binnenlandse omloop, maar uitsluitend voor de buitenlandse handel dienden.

MODERNE BUITENLANDSE MUNTEN

Een kleine keuze uit de stukken, die in de laatste eeuw in enkele landen geslagen zijn, karakteri-

Joachimsdaalder, ca 1520

Venetiaanse ducaat, ca 1350

seert de moderne ontwikkeling. Het metalen geld wordt in deze periode steeds meer teruggedrongen tot de rol van pasmunt. Het gros der betalingen wordt nu met papiergeld of giraal geregeld. De monetaire en technische ontwikkeling veroorzaakt, dat de traditionele muntmetalen goud, zilver en koper grotendeels door goedkopere en meer slijtvaste materialen vervangen worden. De politieke ontwikkeling weerspiegelt zich hierin, dat de beeldenaars van de verdreven vorsten plaats maken voor zinnebeeldige voorstellingen.

MUNTEN VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

Pas de eenheidsstaat maakte een einde aan de veelvormigheid van het muntstelsel van de Republiek. In 1808 werden de provinciale munthuizen vervangen door de centrale Munte Utrecht. De eerste uitgaven dragen de beeldenaar van koning Lodewijk Napoleon van Holland, na 1814 werd gemunt in naam van de Koningen der Nederlanden. Onder koning Willem I waren de aanmuntingen vrij bescheiden en werden nog in hoofdzaak de oude munten van de Republiek gebruikt. Onder Willem II werden deze alle ingetrokken en versmolten en

sedertdien werden nog alleen de na 1830 geslagen Nederlandse munten in ons land gebruikt. Gedurende ruim een eeuw bleven deze in beginsel ongewijzigd, alleen de beeldenaar van de regerende vorst veranderde. Pas de wet van 1947 verving ze door de tegenwoordige reeks.

PRIJSPENNINGEN

In het midden der 18e eeuw worden talrijke genootschappen ter bevordering van wetenschap of kunst opgericht, die prijspenningen beschikbaar stellen voor wetenschappelijke verhandelingen of bijzondere prestaties. Als voorlopers hiervan kunnen de penningen beschouwd worden, die al in de 17e eeuw door universiteiten of scholen beschikbaar gesteld werden. In de 19e eeuw verschuift het accent meer naar premies voor de bevordering van land- en tuinbouw, handel en nijverheid, terwijl de opkomst van de sport in de 20e eeuw weerspiegeld wordt in de vele prijspenningen, die voor sportieve prestaties uitgelooft worden. Daarnaast blijven prijzen voor verdiensten op het gebied van wetenschap, kunst, en bedrijfsleven bestaan. De inhoud van de drie vitrines geeft de stijlveranderingen in de prijspenningen van de 18e eeuw tot heden goed weer.

Prijspenning, Ak. Schone Kunsten, Brussel, 1778

NUMISMATISCH KAARTSYSTEEM

In de Numismatische Kring Rotterdam is het denkbeeld gerezen om een administratiekaart samen te stellen die door de gemiddelde verzamelaar gebruikt zou kunnen worden voor een overzichtelijke beschrijving van zijn collectie. Uit een onderling overleg is een ontwerp tot stand gekomen, waarover thans wellicht in bredere kring wat verteld kan worden. (Op de recente vergadering van het Genootschap voor Munt- en Penningkunde in Delft had ik reeds de gelegenheid enige mededelingen over dit initiatief te doen).

Bij het ontwerpen van bedoelde kaart zijn wij van de volgende veronderstellingen uitgegaan:

1. De gemiddelde verzamelaar moet de kaart kunnen gebruiken, en met name diegene die de Republiek of het Koninkrijk verzamelt; het heeft dus niet in de bedoeling gelegen een ontwerp te maken voor bijzonder gespecialiseerde collecties.

2. De kaart moet bruikbaar zijn zowel voor verzamelingen op jaartal, als voor die op type, naar territoriale indeling of op welke andere wijze dan ook geordend.

3. Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen gegevens van wetenschappelijke aard en de meer particuliere notities; de kaart is dan ook zo ingericht dat de voorzijde de eerstgenoemde gegevens vermeldt en de achterzijde de tweede categorie. Daar is overigens

voldoende ruimte aanwezig voor een foto of tekening van de munt.

Wanneer wij thans het hierbij gevoegde ontwerp bezien, dan valt allereerst het woord benaming op met twee regels tekst: voor land en type, of omgekeerd. Iedere verzamelaar kan daarmee zijn eigen rangschikking maken. Ter verkrijging van het nodige overzicht kan de bovenkant van de kaart op V-vormige wijze en van een nummering voorzien, bedrukt worden, waardoor tevens inkepingen aangebracht kunnen worden. Voorts is het denkbaar de kaarten in verschillende kleuren te kiezen, b.v. per land of per metaalsoort.

Na de beschrijving van voor- en keerzijde volgt dan de rand, d.w.z. de soort rand (b.v. bloem- of kabelrand), dan wel het kantschrift. De volgende aanduidingen spreken m.i. wel voor zich zelf; onder het hoofd 'opmerkingen' kan de staat van de munt of wel enige andere bijzonderheid ingevuld worden. Tenslotte op de achterzijde enkele persoonlijke aantekeningen, waaronder de kostprijs van de munt.

De in dit nummer bijgevoegde kaart is natuurlijk niet meer dan een mogelijkheid uit vele. Een ieder kan de kaart op een andere wijze laten drukken en er die veranderingen in aanbrengen die voor zijn verzameling het meest bruikbaar zijn. In ieder geval hoopt de Kring Rotterdam menig verzamelaar met dit initiatief een dienst bewezen te hebben.

J. R. VOÛTE
Secret. N.K.R.

KAARTSYSTEEMKAARTEN

Uw gehele kollektie overzichtelijk beschreven. Kaarten volgens inliggend model
verkrijgbaar à f 3,50 per 100

bij

JACQUES SCHULMAN N.V.

Keizersgracht 448, Amsterdam

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

165e bijeenkomst op 15 september 1965 — Op deze eerste avond in het nieuwe seizoen hield dr. H. H. Zwager een lezing getiteld: 'Locale en Provinciale Munten van de Romeinse Keizers'. Dr. Zwager wees op het verschil tussen de provinciale en locale munten en toonde vele voorbeelden.

166e bijeenkomst op 13 oktober 1965 — Op meeslepende wijze vertelde Professor V. P. S. Esser over 'Het maken van Penningen' en belichtte aan de hand van vele voorbeelden de moeilijkheden die zich hierbij voordoen. Uit zijn lezing bleek ook, welk een voldoening het een kunstenaar geeft, als zijn geduldig streven naar perfectie uiteindelijk met succes bekroond wordt.

167e bijeenkomst op 10 november 1965 — Mevrouw H. Schulman-Smits hield een lezing, geïllustreerd met lichtbeelden, over haar autoreis door Turkije, besprak in het kort de geschiedenis van dit land en toonde na de pauze o.a. meegebrachte munten.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

159e bijeenkomst op 23 september 1965 — Drs. Joh. S. Boersma gaf een uiteenzetting met lichtbeelden over 'Caesars laatste munten', waarin hij de in recente publikaties op grond van stempelonderzoek voorgestelde dateringen van de zeer omvangrijke en gevarieerde muntreeksen van het jaar 44 v. C. kritisch besprak.

160e bijeenkomst op 27 oktober 1965 — Onder de titel 'Lelies en luipaarden' gaf Jhr. Mr. E. R. D. Elias een boeiend overzicht van de geschiedenis en de muntslag in Frankrijk en Engeland in de latere middeleeuwen. De voordracht werd geïllustreerd met een fraaie reeks kleurendia's van munten en andere kunstwerken.

161e bijeenkomst op 25 november 1965 — De heer C. Wijdooghe gaf onder het motto 'Los van de aarde' een boeiend overzicht van de in de laatste twee eeuwen vervaardigde penningen betreffende de geschiedenis van de luchtvaart, waarvan hij er een aantal uit eigen verzameling toonde.

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

94e bijeenkomst op 6 oktober 1965 — Ons lid de heer E. E. Puister sprak over de Groninger noodmunten uit 1577, waarbij hij vertelde van de resultaten van eigen nasporingen naar de interessante totstandkoming van deze vrij onbekende munt in een speciaal voor Groningen historische tijd.

95e bijeenkomst op 3 november 1965 — Lod. S. Beuth vertelt zijn jachtverhalen: hoe hij in 1950, een voor numismaten nog betrekkelijk goedkope tijd, aan zijn verzameling begon en deze met grote voortvarendheid en vasthoudendheid uitbreidde tot een van zeer grote omvang. Het tonen van vele kostbare exemplaren werd zeer op prijs gesteld.

96e bijeenkomst op 15 december 1965 — Onze voorzitter Joh. Nijhoff onderhield zijn leden op boeiende manier over zijn speciale interesse: de historische achtergronden bij de muntvormen in het klassieke Rome, speciaal vanaf Caesars dood tot de Flavische keizers. Hij deed dit aan de hand van o.a. diverse eigen denarii en sesterdii.

Kring Brabant
(Secr.: P. W. Meyer, Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

64e bijeenkomst op donderdag 14 oktober 1965 — Op deze avond sprak Dr. H. Enno van Gelder over 'Stedelijke Munten'. Dit was een bijzonder boeiende en rijk gedocumenteerde lezing.

65e bijeenkomst op woensdag 10 november 1965 — Deze bijeenkomst vond plaats in de vorm van een excursie naar de Familie Vinkenburg te Utrecht, waar de prachtige collectie penningen en munten werd bezichtigd.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

29e bijeenkomst op 1 juni 1965 — De laatste vergadering voor de zomer werd door de leden gezamenlijk met korte inleidingen gevuld; de onderwerpen vertoonden een grote mate van verscheidenheid.

30e bijeenkomst op 5 oktober 1965 — Ons lid, de heer M. de Jong hield een zeer gedocumenteerde causerie over (munt)gewichten van vroege historische perioden tot de huidige tijd; spreker toonde erbij een bijzonder gevarieerde collectie, die veel belangstelling trok. De vergadering vond plaats in het gebouw van de Spaarbank; de daar aanwezige munttentoonstelling (zie het vorige nummer van De Geuzenpenning) oogstte veel bewondering.

31e bijeenkomst op 2 november 1965 — Ons lid, de heer C. J. F. Klaassen, hield in het clubgebouw van de Kon. Scherpschutters Vereniging Rotterdam een tweetal voordrachten over 'Muntmateriaal' en de collectie penningen, medailles en plakettes van genoemde vereniging. Spreker behandelde in de eerste lezing de samenstelling en menging van metalen, alsmede de eigenschappen daarvan. De tweede voordracht ging vooraf aan de bezichtiging van de ter plaatse aanwezige collectie.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijkstraat 8, Nijmegen)

28e bijeenkomst op 15 september 1965 — de eerste bijeenkomst in het nieuwe seizoen was hoofdzake-

lijk gewijd aan huishoudelijke problemen. In de door het aftreden van de heer H. K. Berghuys ontstane vacature werd voorzien door de verkiezing van de huidige secretaris tot voorzitter. Aan de nieuwe voorzitter werd vervolgens verzocht stappen te nemen om het bestuur weer voltallig te maken. Vervolgens toonde de voorzitter een aantal munten uit zijn collectie en vertelde iets over de daarop voorkomende heraldische gegevens.

29e bijeenkomst op 20 oktober 1965 — Voor deze avond had Dr. H. E. van Gelder zich bereid verklaard zijn lezing over Stedelijke munten ook voor onze kring te houden. Aan deze voordracht ging een korte huishoudelijke vergadering vooraf, waarin de heer Berghuys dank werd gezegd voor zijn aandeel in de tot standkoming van de Kring en voor zijn leiding in de eerste jaren van haar bestaan. Namens de kring werd hem als aandenken een boek aangeboden.

30e bijeenkomst op 24 november 1965 — Alvorens het woord te geven aan Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus deelde de voorzitter mede, dat de heer W. P. Drok te Lochem zich bereid verklaard had, als penningmeester tot het Bestuur toe te treden. De vergadering ging hiermede gaarne accoord. De voordracht over Willem IV en zijn tijd, welke Dr. Bemolt van Loghum Slaterus daarna hield was — hoe kon het ook anders — interessant en boeiend, niet in het minst door de prachtige penningen, welke de verhaalde gebeurtenissen illustreerden. Ondanks de geringe opkomst, te wijten aan het slechte weer en de nog slechtere vooruitzichten, was het beslist een zeer geslaagde avond.

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen
Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles — Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

SINGLE COINS OR COLLECTIONS PURCHASED

or sold on your behalf

Coins valued £10 or over acceptable.

We are particularly interested in U.S.A. coins (other than gold pieces)
German 19th and 20th century coins and Latin-American crowns.

Enquiries please to:

Nick Parker Enterprises

Hotel Russell, Russell Square, London W.C.1, England

Telephone: TERminus 6470

Cables: PARKER RUSSOTEL LONDON

Telex: 24615-PARKER

GALERIE DES MONNAIES SA

Case postale 1293

St. François

LAUSANNE

SUISSE

MONNAIES

MÉDAILLES

Liste des prix illustrée, sans frais

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

B. A. SEABY LTD.

•

MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1965 Derde druk	f 25,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
	Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
	A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

L. FORRER'S

THE BIOGRAPHICAL DICTIONARY OF MEDALLISTS
(8 volumes)

SPINK & SON, LTD.

announce

the reprint of this most important work. Subscription price — £ 65 (\$ 186)
Full details and subscription form available from: 5, 6 & 7, King Street, St. James's,
London, S.W.1.

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

**CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS**

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

CONCILIEPENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

Niel Steenberghe

Jan Snoeck

Uit de kultuurserie deze vier zeer artistieke penningen van het tweede Vaticaanse Concilie te Rome. Uitgevoerd in hoog reliëf.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, munthandel, station- en grenswisselkantoren.

Pol Dom

Pol Dom

Ontwerpen van de beeldhouwers Niel Steenberghe en Jan Snoeck. In brons 65 mm, f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4½ g. f. 36,- en 25 mm 8½ g. f. 59,-.

Ontwerpen van de médailleur Pol Dom. In brons 65 mm f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4,2 g. f. 35,- en 25 mm 8,2 g. f. 57,50.

N.V. Koninklijke Begeer Voorschoten

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
/ 3.— per jaar

ADVERTENTIES

½ pagina / 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

16e JAARGANG

NO. 2

APRIL 1966

DE SCHAT VAN SEROOSKERKE

Enkele dagen na het verschijnen van het vorige nummer kwam plotseling de numismatiek in het middelpunt van de belangstelling te staan: binnen enkele uren na de ontdekking van een aantal gouden munten in de prei op een veld te Serooskerke (W) werd door televisie, radio en pers deze oudheidkundige vondst in bijna ieder Nederlands gezin bekend en werd hij het onderwerp van gesprek van honderdduizenden, die nooit eerder over oude munten hadden gedacht. De fascinering van het edelste der metalen en de sprookjesachtige verrijking van de vindsters met wie velen zich in hun verbeelding graag identificeerden, deden met spanning uitzien naar wat verder in Zeeland ging gebeuren. De uitvoerige berichtgeving van de volgende dagen, toen telkens nieuwe munten te voorschijn kwamen, deed reporters — tot van de Amerikaanse televisie — en belangstellenden, zowel kijkers als kopers, in ongekende aantallen naar Serooskerke stromen. Om de functionering van de gemeentelijke diensten niet te ontwrichten moest een vast uur voor bezichtiging worden ingesteld, waarop een keuze uit de gevonden stukken aan belangstellenden getoond werd; het gros van de vondst was intussen in een bankkluis in veiligheid gebracht.

De verwachting, dat binnen enkele dagen nadere definitieve mededelingen over de herkomst en de waarde van de schat zouden volgen, werd zoals voor meer ingewijden wel duidelijk is, niet verwerkelijkt. Het identificeren van de honderden verschillende munten en het vormen van een gefundeerd vermoeden over de mogelijke opbrengst bij verkoop — nadat voor alles de rechten van de bij schatvinding betrokkenen waren vastgelegd — kosten uiteraard tijd. Bovendien moest door de al drie dagen na de eerste vondst

Brabant, $\frac{1}{2}$ real (fout wapen)

op 3 januari invallende vorst alle werk ter plaatse voorlopig voor enkele weken gestaakt.

Wat was immers het geval? Op het terrein van de schatvondst stond tot voor kort een huis, dat begin 1965 werd gesloopt, waarna het terrein met dragline en cultivator werd geëgaliseerd. Bij die gelegenheid is zeer waarschijnlijk de schat, waarvan de omvang nog geenszins vaststaat en die tot dat ogenblik onaangeroerd bijeen gelegen moet hebben, geraakt en met de verplaatste grond vrijwel onopgemerkt over het gehele terrein verspreid geraakt. Enkele munten hebben zo dicht onder de oppervlakte gelegen, dat zij bij het trekken van de prei te voorschijn kwamen. Toen is men onmiddellijk verder gaan zoeken en in de volgende dagen kwamen over een 20 m², die omgespit werden, geleidelijk 724 goudstukken aan de dag. Na een lange onderbreking tengevolge van vorst, overvloedige regen en sneeuw, kon pas eind februari het werk worden hervat. Allereerst werd de reeds doorwoelde grond opnieuw nauwkeuriger onderzocht door deze meter voor meter door een voor dit doel geïmproviseerde zeefmachine te halen: ook thans kwamen weer dagelijks gouden munten te voorschijn, zij het niet in zulke grote aantallen tegelijk. Ondertussen werden voorbereidingen getroffen om ook het nog niet doorwoelde deel te onderzoeken, want niemand kan zeggen waar met de overgebrachte grond nog verder gouden munten zijn terecht gekomen op het omstreeks 1000 m² grote, thans stevig omheinde en streng bewaakte perceel. Op het ogenblik van schrijven zijn de tijdrovende werkzaamheden nog geenszins afgesloten, zodat het nog een open vraag is of met het bereikte totaal van goudstukken de schat nu grotendeels geborgen is. Daar het echter niet zeer waarschijnlijk is, dat verdere vondsten het beeld nog radikaal zullen wijzigen, is het thans wel mogelijk een algemene voorstelling van de schat te vormen. De grote meerderheid van de munten, die in het algemeen zeer goed bewaard zijn en als goud uiteraard niet van de inwerking van de bodem te lijden hebben gehad, dateert uit het einde van de 16e en het begin van de 17e eeuw. De jongste munt die tot nu toe werd gevonden, is een halve gouden rijder van 1622. Hieruit mag geconcludeerd

worden, dat het bijeenbrengen van de munten in genoemd jaar werd beëindigd en dat ze waarschijnlijk ook in dat jaar aan de grond zijn toevertrouwd.

Scherven van een pot zijn, hoewel daar scherp naar uitgekeken is, niet aangetroffen. De munten kunnen natuurlijk in een omhulsel van vergankelijk materiaal verpakt geweest zijn, maar het lijkt waarschijnlijker dat ze in het metselwerk van een vroeger gebouw weggestopt waren.

Een open vraag blijft echter, zoals in beginsel steeds bij dergelijke schatvondsten, wie deze munten heeft verborgen en waarom de eigenaar niet de gelegenheid gehad heeft ze naderhand weer tot zich te nemen. Doel van de verberging is ongetwijfeld geweest een som geld, die niet ogenblikkelijk uitgegeven behoefde te worden, veilig te bewaren om die later te kunnen gebruiken. Of dat echter een spaargeld geweest is dat voor een verre toekomst werd weggelegd of de opbrengst van een verkoop die binnen enkele maanden weer voor nieuwe aankoop gebruikt moest worden, blijft duister.

De grote variatie in de samenstelling van de opgedolven som geld, die een 70 verschillende munttypen bevat, heeft bij velen de gedachte doen opkomen, dat een verzamelaar deze bijeengebracht zou hebben. Dat is echter zeer beslist niet het geval. De grote spreiding van talrijke binnen- en buitenlandse oudere en nieuwere muntsoorten is een geheel normaal verschijnsel in de circulatie in ons land in het eerste kwart van de 17e eeuw. Integendeel, op dit uitzonderlijk grote aantal goudstukken is de spreiding zelfs minder groot dan naar analogie van andere in de loop van de jaren bekend geworden vergelijkbare schatten wel verwacht zou kunnen worden. Opvallend is namelijk het ontbreken van een aantal soorten, die zowel in de tarieven van de tijd als gangbaar voorkomen als in andere schatten min of meer geregeld worden aangetroffen. Zo is te Serooskerke slechts één Franse henri d'or gevonden, terwijl de betrekkelijk gewone Franse zonnekronen geheel ontbreken. Naast een vrij groot aantal Engelse nobels en rozenobels ontbreken de in de periode 1579-1602 in zo grote aantallen geslagen Nederlandse rozenobels en nobels vrijwel volledig. Wel zijn er

Brabant, dubbele albertijn 1611

vrij veel Hongaarse en Duitse dukaten, maar van de even gewone Duitse en Nederlandse goudguldens ontbreekt iedere vertegenwoordiger. Opvallend is ook, dat Karel V gerepresenteerd is met realen en halve realen maar niet met de overigens meer voorkomende Karolus guldens. Aan in 1622 zeer recente munten worden wel Nederlandse ridders en dukaten en Engelse Unités aangetroffen, maar de reeks van de Spaanse Nederlanden eindigt met de dubbele albertijnen uit de eerste jaren van de eeuw, zodat de soevereinen ontbreken.

Het is dan ook nog niet duidelijk door welke beginselen de eigenaar, die deze en geen andere munten heeft bewaard, zich heeft laten leiden. Een nader onderzoek, wanneer de schat eenmaal volledig geborgen zal zijn, kan hierin wellicht wat meer helderheid geven. De voorlopige indruk bestaat, dat hij een voorkeur heeft gehad voor muntstukken van zeer hoog gehalte: de meeste munten hebben gehalten van 22 karaat en hoger, slechts de halve realen van Karel V en Philips II komen daaronder.

Ruim de helft van de munten is Nederlands, waarvan reeds genoemd werden de hele en halve realen van Karel V en Philips II en de dubbele albertijnen van de Aartshertogen. De Republiek is vrijwel alleen vertegenwoordigd met sinds 1586 geslagen dukaten met de staande ridder en met de in 1606 ingevoerde ridders en halve ridders. Onder de buitenlandse munten zijn verreweg het talrijkst de Spaanse: zowel dubbele excelenten met koppen van Ferdinand en Isabella als escudos en veelvouden daarvan van Karel V, Philips II en Philips III. Deze laatste muntsoort onderscheidt zich, zoals bekend, van alle andere toenmaals gangbare typen door de verregaand slordige afwerking: de meeste exemplaren zijn zeer onregelmatig afgeknipt — niet later gesnoeid — en voorzien van zeer onvolledige stempelafdrukken. Vrij omvangrijke groepen vormen ook de Portugese cruzados, waaronder de fraaie grote veelvouden onder het bewind van de Spaanse koningen geslagen, en de Engelse munten: nobels, rozenobels en angels die deels nog uit de 15e eeuw stammen en dan duidelijk sporen van langdurig gebruik tonen, halve soevereins en tenslotte de fraaie Unités van Jacobus I, die in 1606 uitdrukkelijk als

voorbeeld voor onze Nederlandse ridders genomen werden en daarmee dan ook in formaat, gewicht en gehalte nauwkeurig overeenkomen. Tenslotte zijn er nog een aantal dukaten uit Hongarije, de Habsburgse landen en verschillende Duitse staten, dukaten van verschillende Italiaanse steden, in de eerste plaats Venetië, en vorstendommen, en eindelijk enkele dinars van Marokko.

Uiteraard bestaat het gros van de schat uit betrekkelijk geregeld voorkomende soorten en zijn de zeldzaamheden een kleine minderheid. Toch konden onder de Nederlandse stukken reeds verschillende nog niet van elders bekende jaartallen en zelfs een enkel onbekend type worden vastgesteld. Onder de buitenlandse zijn er verscheidene die weliswaar niet geheel onbekend zijn, maar toch in ieder geval noch in Nederlandse vondsten noch in collecties hier te lande worden aangetroffen en ook elders slechts in enkele exemplaren bekend zijn. De uiteindelijke publikatie zal dit duidelijk maken.

H. E. v. G.

MODERNE GOUDEN PENNINGEN

In het Panoramamnummer van 20 november 1965 stond het volgende artikel, dat wij U niet wilden onthouden. Het is van de hand van Hans Hoffmann en draagt als titel: 'Het Ekstereffect, of wat er achter de huidige rage naar gouden penningen steekt'.

Sinds enige jaren hebben vele duizenden Nederlanders het gemunt op gouden penningen. Volgens de heer L. C. Boogerd, die thans zes jaar aan het hoofd van de Koninklijke Begeer te Voorshoten staat, is die belangstelling op het ogenblik tanende, maar de heren P. A. Gouweleeuw te Amsterdam en H. Kattenburg in Den Haag, die nu anderhalf jaar samen de firma Numismatiek Internationaal Numint drijven, stellen op grond van hun omzetcijfers vast, dat de interesse juist stijgende is. 'Half oktober hadden wij het totaalcijfer van 1964 al bereikt en nu moet het hoogseizoen nog komen.'

Valencia, dubbele dukaat Karel V

Ondanks de in de Consumentengids van januari 1965 gepubliceerde waarschuwing: *'Wees voorzichtig met het kopen van goudstukken!'*, is het publiek in het afgelopen jaar beslist niet op de penning geweest. Een deel mag het advies van het maandblad — waarover Begeer en Numint, hoewel ze onderling menig appeltje te schillen hebben, eensgezind verbolgen zijn — dan voor goede munt aangenomen hebben, de rest genas niet van de goudkoorts en versnelde de pas naar bank of juwelier.

De argumenten die het orgaan van de Nederlandse Consumentenbond aanvoert, zijn dan ook niet alle even steekhoudend. De insinuerende opmerking betreffende een door bonafide ondernemingen gewaarborgde oplaag (*'Zelfs al staat er in de advertentie een maximum aantal genoemd, dan kan er zonder bezwaar later een tweede druk volgen'*) is een bewering, die op geen enkele Nederlandse ervaring stoelt. Geen van beide bovengenoemde firma's — de enige die hier te lande zelf penningen uitbrengen — zal naam en faam willen verspelen met dergelijke praktijken.

Een andere zaak is, dat sommige genummerde series in zó groten getale, tot vijftienghonderd exemplaren toe, op de markt gebracht worden, dat er van exclusiviteit nauwelijks meer sprake kan zijn. Bovendien zijn er tal van penningen, waarvan de aanmaak niet beperkt is en die door de uitgevers dan ook massaal in klinkende munt worden omgezet.

Van de Kennedy bijvoorbeeld, die Numint in Duitsland heeft laten slaan, gaan er wekelijks vijfhonderd de deur uit. Het spreekt vanzelf, dat de verzamelwaarde ervan uiterst gering is. De door de bejaarde beeldhouwer Pol Dom ontworpen en door Koninklijke Begeer uitgegeven herdenkingspenning van de vermoorde president — waarvan de gehele opbrengst, tot nu toe vijftig mille, naar het Nederlandse Vredeskorpis gaat — is ook nog, zij het minder, in trek.

Wél terecht is de stelling van de Consumentengids, dat de aanschafprijs van de penningen veel hoger is — ongeveer twee keer — dan de waarde van het goud dat ze bevatten. De banken raden hun cliënten dan ook af dure penningen te kopen, als ze de hoop koesteren daar later munt uit te slaan.

Wellicht zal de koers, die nu in het beste geval iets boven pari is, in de verre toekomst door schaarste omhooglopen, maar voorlopig is de waarde van het edel metaal (en dan niet die van het munt-, maar van het sloopgoud!) in de meeste gevallen de enige financiële basis, dus om en nabij vier gulden per gram.

Het is verder de vraag of dat nu zo'n aantrekkelijk houvast is. Klassiek is het voorbeeld van het gouden tientje, dat voor de tweede wereldoorlog twaalf en een halve gulden deed en nu ongeveer tweëndertig. Probeer daar nu maar voor te kopen, wat u er een kwart eeuw terug met vijf rijksdaalders voor kreeg.

Als beleggingsobject zijn kostbare penningen dus weinig aantrekkelijk. Ook de speculanten zien in die handel geen brood meer. Eén keer, nu twee jaar geleden, is er wat te verdienen geweest. De Nederlandsche Handelsmaatschappij bracht toen ter gelegenheid van honderdvijftig jaar koninkrijk een Willem I voor driehonderdvijftig gulden uit. De vrije handel maakte er zich meester van en in minder dan geen tijd was de vorst twee keer zoveel waard. Toen er kort daarna een Juliana uitkwam, volgde een *goldrush* naar de leveranciers. De markt herstelde zich echter spoedig en de hamsteraars konden hun voorraden aan de straatstenen nog niet kwijt.

Maar de bewonderaar van Anton Geesink, die voor een gouden judoka vijfhonderdnegentig gulden overheeft, maalt om dit alles niet. Hij koopt dat twintig-dukaatstuk alleen, omdat hij een vereerder in alle categorieën is. Ook de afnemers van Kennedy-, Churchill- en Luther Kingpenningen zien hun bezit niet in de eerste plaats als een appeltje voor de dorst. Méér dan om de zeventig gram goud gaat het hun om de beeldenaar van de persoon, die ze respecteren. Soms telt zelfs het portret niet. De man, die zijn vrouw op haar verjaardag met Constantijn en Annemarie verrast, wil daarmee geenszins een verknochtheid aan het Griekse hof suggereren. Wie er op zijn glimmend cadeautje van vijftig gulden, 4,2 gram en 18½ millimeter doorsnee, staan, interesseert hem minder dan de vraag of zijn echtgenote het leuk vindt. En voor haar is die kleine gift van bijzondere waarde, gelijk het penningske voor de weduwvrouw,

Spanje, dubloen Philips II

waarvan de evangelist gewaagt. Bovendien is zij, zoals zoveel dames, gek op blinkertjes. Dit nu is het ekstereffect. De ateliers voor edelsmeed- en penningkunst kennen deze vrouwelijke zucht naar glans terdege en daarom gaan verreweg de meeste fabrieken slechts in hooggepolitoerde staat de deur uit. Beatrix en Claus, Irene en Karel, Margriet en Pieter bengelen als bedels aan de armbanden van vrouwen, wier mannen in de Tweede Kamer de monarchie ondermijnen. Als ze maar glimmen.

Dáár gaat het om. De rage naar gouden penningen wordt niet gevoed door de verzamelaar, de belegger of de speculant, maar door de menselijke emotie en, meer nog, door de hang naar opsmuk van schitterende kwaliteit, liefst 21,6 karaat.

Ook de artistieke waarde doet kennelijk weinig ter zake, want de penningen gaan grif van de hand, terwijl toch maar een enkel exemplaar van bijzondere klasse is. Voorbeelden van kunstzinnig medailleerwerk zijn de door Niel Steenbergen en Jan Snoeck ontworpen en door Begeer uitgegeven Conciliepenningen. Het in opdracht van Numint door de Münchense ontwerper Werner Gaul vervaardigde Kennedy-modelé is eveneens zeer geslaagd, terwijl ook Begeers unicaserie van koningin Wilhelmina er zijn mag.

Met enige andere penningen van leden van het Koninklijk Huis is het Voorschotens bedrijf echter minder gelukkig. Het is bekend, dat prinses Margriet niet erg te spreken is over haar door Joop Hekman geboetseerde verlovingsmedaille, en de door Lions Club ten behoeve van het Werelddierenfonds ontworpen en door de Koninklijke Begeer in vijfduizendvoud geslagen penning, waarop prins Bernhard voorkomt, is ronduit een mislukking. Oordeelt u zelf. Toen men Zijne Koninklijke Hoogheid er een aanbod, duurde het even voor hij zichzelf had herkend. Hij lachte wel, maar blij was hij niet.

Naschrift van de Red. van de Geuzenpenning: De president van de A.I.N.P. zond ons een mededeling toe, die door de 'Société de Banques Suisses' en 'Bank Leu' aan eventuele kopers van moderne gouden penningen verstrekt wordt en die in vertaling luidt:

Wij maken U er op opmerkzaam dat de penningen door de fabrikanten in de handel gebracht worden tegen een prijs die tot 100% of vaak meer boven de goudwaarde ligt. Een vaste markt, zoals b.v. voor officiële gouden munten, bestaat voor deze penningen echter alleen in uitzonderingsgevallen. Derhalve worden dergelijke stukken in het algemeen slechts tegen de goudwaarde door onze bank teruggenomen.

JACQUES SCHULMAN 60 JAAR

Op 6 april van dit jaar viert de heer Jacques Schulman zijn 60-ste verjaardag, een feit dat in deze kolommen zeker vermelding verdient.

Jacques is de derde generatie van Schulman-numismaten. Omstreeks 1880 dreef zijn grootvader — Jacques I — te Amersfoort een zaak in goud, zilver en antiek, waar zo nu en dan ook wel eens oude munten zullen zijn verkocht. In ieder geval staat vast dat in 1880 de eerste gedrukte prijslijst van munten werd uitgegeven,

Marokko, dinar Aboe Fares

waaruit later de veiling-catalogi zijn voortgekomen. In 1899 werd de zaak naar Amsterdam verplaatst en gevestigd in het oude koopmanshuis aan de Keizersgracht. Met een korte onderbreking gedurende de jaren 1937/1943, toen Jacques II te 's-Gravenhage werkte, is de zaak steeds te Amsterdam gebleven.

Zijn vader — André Schulman — heeft er op toegezien dat zijn zoon een uiterst gedegen opleiding zou genieten. Hiertoe zond hij hem na het verlaten van het Amsterdamse gymnasium eerst enige jaren naar Parijs, waar hij aan de Ecole du Louvre en de Bibliothèque Nationale werkte.

Van 1926 tot 1927 werkte hij in Londen op het Coin Department van het British Museum. Ook aan de nederlandse numismatiek werd de nodige aandacht geschonken. Daartoe liet zijn vader hem Van der Chijs en Verkade uit het hoofd leren voor de munten en dan nog Van Loon voor de penningen.

Met grote warmte in zijn stem vertelde de heer Schulman schrijver dezes van de 10 goede jaren die hij aldus met zijn vader heeft mogen samenwerken. Met achtung spreekt hij ook over wijlen de heer J. Scholten, die ruim 50 jaren aan de zaak als medewerker verbonden is geweest en die hem wegwijis maakte in de numismatiek van de voormalige overzeese gebiedsdelen.

Voortbouwend op deze solide grondslag heeft de beroeps-numismaat Jacques Schulman aan de numismatiek grote diensten bewezen. Zijn ongeveinsde belangstelling voor de problemen van zowel beginnende als gevorderde verzamelaars en zijn bereidwilligheid hen daarbij met zijn grote ervaring en kennis behulpzaam te zijn, hebben hem vele vrienden doen verwerven. Altijd ook staat zijn uitgebreide bibliotheek ten dienste aan een ieder die haar maar wil raadplegen. De Amsterdamse Numismatische Kring in het bijzonder heeft hij zeer aan zich verplicht door sinds de oprichting in 1946 zijn veilingzaal belangeloos ter beschikking te stellen voor haar bijeenkomsten. Algemeen wordt de wijze waarop hij zijn jaarlijkse veilingen houdt zeer gewaardeerd. Ook als uitgever van numismatische literatuur heeft hij zijn sporen verdiend; zijn fonds zal weldra reeds 11 nummers tellen.

vt.

CATALOGI VAN MODERNE MUNTEN

Een vorige maal werden hier een aantal werken besproken, die de verzamelaar van moderne munten van Nederland, België en Duitsland ten dienste staan. Hieraan kan toegevoegd worden, dat in de reeks Die neueren Münzprägungen der deutschen Staaten een 2e, verbeterde en vermeerderde druk verschenen is van P. Jaekel, Die Münzprägungen des Hauses Habsburg 1780—1918 und der Bundesrepublik Österreich 1918—1964, Basel 1964.

Ook voor Frankrijk is in het afgelopen jaar een bijzonder welkom nieuw werk verschenen: J. Mazard, Histoire monétaire et numismatique contemporaine 1790—1963, Tome I 1790—1848, Paris/Bâle 1965.

Dit standaardwerk geeft niet alleen een zeer gedetailleerde beschrijving van de in Frankrijk geslagen munten met inbegrip van de in dit land zo talrijke officiële en niet-officiële proeven, maar ook gedegen historische inleidingen bij ieder onderdeel en nauwkeurige opgaven betreffende de in ieder der in de 19e eeuw nog vrij talrijke muntateliers geslagen aantallen. Bovendien worden als integrerend onderdeel van het Franse geld de assignaten uit de Revolutietijd en de bankbiljetten uit de 19e eeuw behandeld. Zolang het tweede deel van Mazard's werk nog niet verschenen is, moet voor de periode na 1848 nog genoegen genomen worden met het wel uitvoerige, maar bijzonder onoverzichtelijke werk van V. G(uilloteau), Monnaies françaises, Colonies 1670—1942, Métropole 1774—1942, Versailles 1942. De in dit laatste werk gegeven beschrijving van de munten der koloniën is inmiddels allang achterhaald door een vroeger werk van J. Mazard, Histoire monétaire et numismatique des colonies et de l'Union française 1670—1952, Paris 1953.

Ongeveer als in het Duitse Rijk liggen de problemen voor Zwitserland en Italië. De betrekkelijk kleine reeks der sedert 1850 geslagen munten van de Zwitserse eenheidsstaat is het laatst beschreven door J.—P. Divo, Die neueren Münzen der Schweiz und des Fürstentums Liechten-

Portugal, vier cruzados

stein 1850—1963, Freiburg 1965; het werkje herinnert in opzet aan de Duitse reeks, hier zijn echter marktprijzen toegevoegd. Veel moeilijker zijn bijeen te vinden de munten van de tot 1848 op monetair gebied geheel zelfstandige kantons. De Schweizerische Numismatische Gesellschaft is reeds enige tijd bezig met de reeks Schweizerische Münzkataloge, waarin de Zwitserse munten kantonsgewijze summier gecatalogiseerd zullen worden. Voor de 19e eeuw zijn van belang de deeltjes: 1. Fribourg en 3. Die Münzprägungen des Kantons Appenzell-ausserrhoden und der 'neuen Kantone' der Schweiz von 1803 (nl. St.-Gallen, Graubünden, Aargau, Thurgau, Ticino en Vaud). De veel omvangrijker corpus-achtige behandelingen van de kantons Schaffhausen en Schwyz door F. Wielandt (resp. verschenen in 1959 en 1964) behandelen uiteraard ook de recente muntreeksen, alsmede de kantonale bankbiljetten.

De moderne Italiaanse munten, zowel die van de zelfstandige staten als die van het in 1861 gestichte koninkrijk Italië, benevens de sedert 1929 geslagen munten van Vaticaanstad, zijn gemakkelijk bijeen te vinden in A. Pagani, Monete italiane dall'invasione Napoleonica ai giorni nostri (1796-1961), Milano 1962. Het werk dat zich beperkt tot een gedetailleerde en ruim geïllustreerde beschrijving van de munten zelf, is eigenlijk een voortzetting van de in 1947 voor het eerst uitgegeven en daarna twee maal herdrukte catalogus Monete italiane a sistema decimale.

H. E. v. G.

NASLAGEN EN VERVALSINGEN VAN MUNTEN EN PENNINGEN

De redactie ontving een brief van het secretariaat van het Premier congrès international d'étude et de défense contre les falsifications monétaires dat in juni 1965 te Parijs gehouden werd. In De Geuzenpenning van oktober 1965, blz. 104, werd verslag over dit congres uitgebracht, en hierbij werd vermeld, dat de tekst van een aantal aanvaarde moties nog nauwkeurig geformuleerd zou worden. In de boven-

genoemde brief wordt de definitieve tekst in het Frans en het Engels gegeven. In vertaling luiden de moties als volgt:

Motie I

Overwegende dat het recht munt te slaan een onveranderlijk en onherroepelijk privilege van de Kroon of Staat is, en dat munten gerekend worden tot officiële documenten van historische waarde, wordt de wenselijkheid uitgesproken, dat de wetgeving tegen het vervalsen en nabootsen van munten, die wettig betaalmiddel zijn, uitgebreid wordt, zodat deze alle munten omvat, ook de buiten koers gestelde, in welke periode ook geslagen.

Motie II

Overwegende dat de moderne staten wederzijds van elkaar afhankelijk zijn, wordt de wenselijkheid uitgesproken, dat iedere staat op eigen gebied verbiedt, op straffe van dwangarbeid, om buitenlandse munten te reproduceren en te vervalsen, ook de buiten koers gestelde, alsmede antieke munten.

Motie III

Overwegende dat het soms moeilijk is om een vervalsing van een naslag te onderscheiden, wordt de wenselijkheid uitgesproken, dat indien de regeringen hun rijksmunt machtigen om naslagen van munten of penningen te maken, zij er op toezien, dat deze stukken een duidelijk merkteken dragen, dat niet verwijderd kan worden en voor het blote oog zichtbaar is, om te vermijden, dat zij verward zouden kunnen worden met de originele stukken.

Motie IV

Overwegende dat het werk van het Congres aan het licht gebracht heeft, dat bepalingen met betrekking tot de reproductie van munten en penningen met verzamelaarswaarde volkomen ontbreken, dan wel onvoldoende of niet effectief zijn, wordt de wenselijkheid uitgesproken, dat:

De juridische diensten van de U.N.E.S.C.O. zich wijden aan een grondige vergelijkende stu-

Brandenburg, dukaat 1606

die van wetgeving betreffende het slaan van munten en penningen;

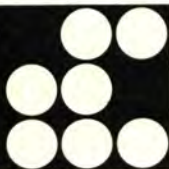
De genoemde diensten, na raadpleging van wetenschappelijke organisaties en verenigingen van amateur- en beroepsnumismaten, een ontwerp voor reglementering opstellen, dat aanvaard zou kunnen worden door de lidstaten van deze organisatie.

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De voorjaarsvergadering van het Genootschap (op zaterdag 21 mei in Den Haag) zal dit jaar in het teken staan van het 150-jarig bestaan van het Koninklijk Penningkabinet. De huishoudelijke vergadering zal iets vroeger dan gewoonlijk beginnen, om tijd te laten voor vier belangrijke referaten over vroegmiddeleeuwse munten, die gehouden zullen worden door numismaten uit onze buurlanden (Mej. Dr. J. Lallemand van het Penningkabinet te Brussel, Prof. P. Berghaus van het Landesmuseum te Münster en R. H. M. Dolley, vroeger van het British Museum, nu verbonden aan The Queen's University te Belfast) alsmede door Prof. A.N. Zadoks-Josephus Jitta. Voor deze referaten zullen tevens leden van archeologische verenigingen uitgenodigd worden.

BUITENLANDS NIEUWS

Op 29-30 april hoopt het Koninklijk Belgisch Genootschap voor Numismatiek haar 125-jarig bestaan te vieren. Een onderdeel van de feestelijkheden is de opening van een Numismatische Tentoonstelling in de Albert I Bibliotheek, Keizerslaan 2 te Brussel, die voor het publiek toe-

gankelijk zal zijn van 30 april tot 29 mei. Verder zal er een penning uitgegeven worden, die op de voorzijde de bekende numismaat Joachim Lelewel zal afbeelden, terwijl de keerzijde een opschrift draagt dat naar het jubileum verwijst. Hiervan zullen 50 gouden, 200 zilveren en 500 bronzen exemplaren geslagen worden. Verzamelaars, die deze penning bestellen willen, kunnen hierover inlichtingen verkrijgen bij het Kon. Penningkabinet in Den Haag.

Ons Genootschap zal vertegenwoordigd zijn door de Voorzitter, terwijl Dr. van Gelder, die uitgenodigd is om een voordracht te houden, namens het Kon. Penningkabinet aanwezig zal zijn.

Om de 6 à 7 jaar organiseert de Commission Internationale de Numismatique een internationaal congres waar museumstafleden, muntenverzamelaars en muntenhandelaren uit alle werelddelen elkaar ontmoeten. Ditmaal is Kopenhagen de plaats van samenkomst en wel van 28 augustus tot 2 september 1967. Om organisatorische redenen wil het secretariaat van het congres graag nu al een voorlopige en vrijblijvende opgave ontvangen van hen, die van plan zijn het congres bij te wonen. Het adres is: c/o The Royal Collection of Coins and Medals, The National Museum, Copenhagen K., Denmark. Men ontvangt dan vóór oktober 1966 een circulaire met uitvoerige bijzonderheden over het congres.

Het uitgestelde FIDEM-congres zal nu van 5-9 april te Athene plaats vinden. Ter gelegenheid hiervan wordt als gewoonlijk een internationale tentoonstelling van moderne penningen ingericht. Ook Nederland zal op deze tentoonstelling vertegenwoordigd zijn met een inzending, die 52 penningen omvat.

Het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde organiseert een numismatische dag op zondag 24 april 1966, waar ook buitenlandse numismatici hartelijk welkom zijn. Plaats van samenkomst: Hôtel Cosmopolite, Place Rogier, Brussel (bij het Gare du Nord), van 10 tot 17 uur. Men hoeft zich hiervoor niet vooraf op te geven.

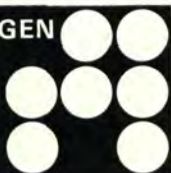

Hongarije, dukaat 1609

VAN DE REDACTIE

Bij dit nummer van de Geuzenpenning is de inhoudsopgave gevoegd van de nummers uit de jaren 1961-1965. Dit register is ditmaal samengesteld door mej. H. F. Vinkenborg, aan wie de redactie gaarne haar erkentelijkheid wil betuigen voor dit tijdrovende, maar dankbare werk.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

168e bijeenkomst op 8 december 1965 — Verschillende leden hadden gehoor gegeven aan de uitnodiging iets uit hun eigen verzameling mee te brengen en met enthousiasme werd verteld over o.a.: Russische munten, instempelingen op munten van Curaçao, munten met schepen er op, sluitgewichten en een boek met portrettekeningen van Romeinse keizers etc.

169e bijeenkomst op 12 januari 1966 — Een zeer gastvrije ontvangst viel de leden van de kring Amsterdam ten deel bij hun bezoek aan het grachtenhuis, waar de familie Berkman woont. In een toonzaal had de heer des huizes zijn met grote zorg samengestelde collecties van Nederlandse munten vanaf de begintijd tot op heden en van munten van Nederlands Oost Indië uitgesteld en deze werden dan ook urenlang door velen bewonderd en bestudeerd.

170e bijeenkomst op 3 februari 1966 — In een lezing, getiteld 'Los van de aarde' nam de Heer C. Wijdoog de leden mee op een non-stopvlucht door de luchtvaartgeschiedenis voor zover deze in penningen is neergelegd en toonde daarbij vele voorbeelden, die slechts een deel van zijn omvangrijke collectie op dit gebied vormen.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

162e bijeenkomst op 15 december 1965 — Bij wijze van proef werd een onderlinge ruilavond gehouden,

waar de leden gelegenheid hadden stukken uit te wisselen. Het resultaat was van dien aard, dat besloten werd over een half jaar, na enige verbeteringen in de organisatie, een tweede dergelijke avond te houden.

163e bijeenkomst op 20 januari 1966 — Dr. H. Enno van Gelder deed 'Voorlopige mededelingen over de vondst Serooskerke', waarover meer elders in dit nummer.

164e bijeenkomst op 24 februari 1966 — Dr. H. H. Zwager hield een levendige voordracht over 'Lokale en provinciale munten van de Romeinse keizers', toegelicht met talrijke stukken uit zijn eigen collectie en uit die van het Kon. Penningkabinet. Hij legde er de nadruk op, dat een groot deel van de zg. Griekse keizersmunten van meer dan plaatselijke betekenis geweest zijn en als integrerend deel van de muntslag van het Romeinse Rijk beschouwd dienen te worden.

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

97e bijeenkomst op 18 januari 1966 — Drs. J. P. Guépin werd kort voor zijn vertrek naar Amerika nog bereid gevonden te spreken over 'De schoonheid van de Griekse munt'. De vele aanwezigen kregen een zeer fraai beeld van de ontwikkeling in de stylering der Griekse munten.

98e bijeenkomst op 22 februari 1966 — Uit ons midden sprak deze keer de Hr. Spieker over 'Frankrijk sinds Lodewijk XIV'. Met grote belangstelling werden de stukken bezichtigd, die spreker uit zijn verzameling had meegenomen.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

66e bijeenkomst op donderdag 9 december 1965 — Jhr. Mr. E. R. D. Elias, hield een bijzonder boeiende voordracht over de geschiedenis van Frankrijk en Engeland in de middeleeuwen, waarbij ook de muntslag een belangrijke plaats innam. Het geheel was rijk gedocumenteerd met prachtige dia's en munten, en werd aangekondigd als: 'De Lelies en de lui-paarden'.

67e bijeenkomst op donderdag 13 januari 1966 — Dr. P. Schlemper sprak over de penningen van 's-Hertogenbosch, en met name over het ontstaan en doel van de Gildepenningen om vervolgens te komen

Modena, dukaat Cesare

tot de Blok- en Bedelpenningen van deze stad. Gedocumenteerd met penningen uit eigen collectie en uit die van het Provinciaal Museum, almede met bijzonder goed verzorgde dia's was dit een prachtig geheel.

68e bijeenkomst op donderdag 10 februari 1966 — Dr. H. van der Wiel sprak over de munten van Zuid-Afrika, een land waarmee wij door de pers steeds geconfronteerd worden. Het was daarom bijzonder boeiend een beschrijving te horen van iemand die het land (en ook de goudmijnen) zelf bezocht had. Dat de muntslag van het land bij deze voordracht een belangrijke plaats innam, spreekt vanzelf. De lezing werd gedocumenteerd met veel munten en ander documentatiemateriaal.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

32e bijeenkomst op 7 december 1965 — Met zijn reeds in andere kringen gehouden voordracht over 'Stedelijke munten' heeft Dr. H. Enno van Gelder ook de Rotterdammers een duidelijk inzicht gegeven in de stedelijke muntslag in een aantal West-Europese landen.

33e bijeenkomst op 4 januari 1966 — Nadat op de nieuwjaarsvergadering, zoals gebruikelijk, een aantal huishoudelijke aangelegenheden was behandeld, konden de leden iets vertellen over de interessantste aanwinst voor hun collectie uit het jaar 1965. Daarbij kwam een bijzonder geschakeerde verzameling munten en 'ontdekkingen' ter tafel.

34e bijeenkomst op 1 februari 1966 — 'De Nederlandse muntslag voor Ceylon' luidde het onderwerp van Dr. H. J. van der Wiel op deze vergadering. Na uitvoerig de rol van Portugal en Nederland in de geschiedenis van Ceylon geschetst te hebben, werden de talrijke lokale muntslagen behandeld, waarbij een interessante collectie, veelal zwaarwichtige munten door spreker getoond werd.

Kring Limburg
(Secr.: Sint Hubertuslaan 25, Maastricht)

57e bijeenkomst op 25 september 1965 — Op deze bijeenkomst gaf Drs. J. Sprenger een overzicht van de lezingen, die gehouden werden bij gelegenheid van het Centenaire de la Société française de Numismatique te Parijs van 1-5 juni 1965. Daarna werd een ruilbeurs gehouden. Voor deze bijeenkomst bestond veel belangstelling.

58e bijeenkomst op 23 oktober 1965 — Op deze bijeenkomst werd een drukbezochte ruilbeurs gehouden in een lokaal aan de Tongerse straat.

59e bijeenkomst op 27 november 1965 — Deze bijeenkomst werd gehouden te Heerlen. De Heer P. C. de Vries hield een zeer interessante lezing met lichtbeelden van munten uit zijn eigen verzameling over het onderwerp 'Munten verzamelen hoe en waarom', waarbij plm. 55 personen aanwezig waren. Hieruit blijkt wel, dat het zeer aanbevelenswaardig is om de lezingen ook eens in andere plaatsen te houden. De Heer Moers had voor deze bijeenkomst een 50-tal Romeinse munten uit de eerste twee eeuwen uit zijn verzameling tentoongesteld.

60e bijeenkomst op 22 januari 1966 — Op deze bijeenkomst hield Drs. J. Vinkenburg een voordracht over 'de Munten der Oost-Indische Compagnie'. Spreker lichtte zijn voordracht toe met munten uit eigen verzameling. Een vrij talrijk gehoor volgde met aandacht deze voordracht.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijkstraat 8, Nijmegen)

31ste bijeenkomst op 27 januari 1966 — Het nieuwe jaar werd ingezet met een vervolg in de serie lezingen van drs. J. Vinkenburg over de muntslag in de voormalige Nederlandse bezittingen in de Oost. Deze keer was het onderwerp de munten geslagen tijdens het Engelse bewind onder Raffles.

De lezing was, zoals te verwachten viel, een succes. De uitvoerig gedocumenteerde voordracht maakte van een periode, die voor velen slechts een hiaat in ons koloniale verleden is, een boeiend en belangwekkend stuk geschiedenis.

Bij wijze van proef werd de bijeenkomst gehouden te Zutphen om tegemoet te komen aan het verlangen van enkele leden en om een nauwer contact te kunnen leggen met belangstellenden in het Zuiden van Overijssel. De opkomst was zeer bevredigend.

32ste bijeenkomst op 25 februari 1966 — Dr. H. H. Zwager sprak over politiek en propaganda op de munten van de Romeinse Republiek.

Aan de hand van vele en zeer fraaie exemplaren uit zijn collectie toonde hij aan, hoe verschillende gebeurtenissen hun sporen hebben nagelaten in de door de muntmeesters gekozen beeldenaren.

Duidelijk kwam naar voren de ontwikkeling van vage toespelingen tot de directe propaganda, welke onder de Keizers zou leiden tot een onverbloemde persoonsverheerlijking. Na de voordracht ontwikkelde zich nog een levendige discussie.

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES

JETONS — DÉCORATIONS

LIBRAIRIE NUMISMATIQUE

ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1965 Derde druk	f 25,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles — Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

MUNTEN PER STUK OF ALS COLLECTIES GEKOCHT

of voor U verkocht

Munten geschat op £10 of meer welkom.

Wij zijn speciaal geïnteresseerd in munten van de V.S. (goudstukken uitgezonderd), Duitse munten van de 19de en 20ste eeuw en Zuidamerikaanse kronen.

Voor nadere inlichtingen gelieve U zich te wenden tot:

Nick Parker Enterprises

Hotel Russell, Russell Square, London W.C.1, England

Telefoon: TERminus 6470

Telegramadres: PARKER RUSSOTEL LONDON

Telex: 24615-PARKER

Lid: "Professional Numismatists Association of U.K."

GALERIE DES MONNAIES SA

Case postale 1293

St. François

LAUSANNE

SUISSE

MONNAIES

MÉDAILLES

Liste des prix illustrée, sans frais

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

300 JAAR

SPINK

Handelaren in
munten en penningen
van alle tijden

*Uitgevers
van de "Numismatic Circular"
en andere vooraanstaande werken
op numismatisch gebied*

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK & SON LTD.

Founded 1666

KING STREET, ST. JAMES'S, LONDON, S.W.1.

Whitehall 5275

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

CONCILIEPENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

Niel Steenberg

Jan Snoeck

Uit de kultuurserie deze vier zeer artistieke penningen van het tweede Vaticaanse Concilie te Rome. Uitgevoerd in hoog reliëf.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, munthandel, station- en grenswisselkantoren.

Pol Dom

Pol Dom

Ontwerpen van de beeldhouwers Niel Steenberg en Jan Snoeck. In brons 65 mm, f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000=21,6 krt.) 18½ mm 4½ g. f. 36,- en 25 mm 8½ g. f. 59,-.

Ontwerpen van de médailleur Pol Dom. In brons 65 mm f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000=21,6 krt.) 18½ mm 4,2 g. f. 35,- en 25 mm 8,2 g. f. 57,50.

N.V. Koninklijke Begeer Voorschoten

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

½ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

16e JAARGANG

NO. 3

JULI 1966

SPORTPRIJSPENNINGEN

De jaarlijkse prijsvraag van Teyler's Tweede Genootschap te Haarlem had in 1965 tot onderwerp een algemene beschouwing over de oorsprong en ontwikkeling van de prijspenning in Europa tot het eind van de 18e eeuw. Naar aanleiding hiervan heeft het Koninklijk Penningkabinet enige maanden geleden een drietal vitrines met prijspenningen uit eigen bezit ingericht, respectievelijk uit de 18e, 19e en 20e eeuw. De keuze werd beperkt tot penningen, die uitgelooft werden voor een bepaalde omschreven prestatie, b.v. het winnen van een wedstrijd of voor een inzending voor een prijsvraag. Onder het begrip prijspenningen vallen b.v. dus niet erepenningen, die door een gemeente aan een verdienstelijk burger uitgereikt worden.

Bij het selecteren van de penningen kwam vanzelf een patroon naar voren. In de 18e eeuw overwegen de prijspenningen voor prestaties op het gebied van wetenschap en kunst, een logisch gevolg van de oprichting van vele wetenschappelijke en kunstlievende genootschappen. Teyler's, Godegeleerd Genootschap en Teyler's Tweede Genootschap hebben deze 18e eeuwse traditie ononderbroken tot heden voortgezet en loven nog ieder jaar prijspenningen uit, die geslagen worden van de stempels, die in 1780 en 1781 vervaardigd zijn (zie De Geuzenpenning april 1965). In de 19e eeuw werden prijspenningen ook voor prestaties op economisch gebied ingevoerd. Beloond werden b.v. inzendingen naar internationale tentoonstellingen van industriële of agrarische producten.

Aan het eind van de 19e eeuw kwam naast deze 2 hoofdcategorieën nog een derde genre op, n.l. prijspenningen voor sportieve prestaties. Tot het laatste kwart van de 19e eeuw hadden alleen boog- en scherpsschutterijen en een enkele zeilvereniging prijspenningen uitgelooft. Lang-

Prijspenning voor roeiwedstrijden, geslagen door H. Hannotte, Utrecht, ca. 1927

zamerhand werden hoe langer hoe meer sportverenigingen opgericht, die onderlinge wedstrijden organiseerden met penningen als prijzen. De vlucht, die de sportbeoefening in de 20e eeuw heeft genomen, heeft o.a. tot gevolg gehad, dat onder de prijspenningen de beloningen voor sportieve prestaties kwantitatief de belangrijkste categorie zijn gaan vormen.

Helaas betekent dit niet, dat zij ook kwalitatief aan de top staan. Besturen van sportverenigingen zijn vanzelfsprekend beter op de hoogte van ontwikkelingen op sportgebied dan van die in de penningkunst. Afgezien van enkele gunstige uitzonderingen, vertonen sportpenningen meer dan enig ander genre een groot gebrek aan expressie en fantasie. Dit geldt zowel voor penningen, die voor een bepaalde vereniging of een bepaalde wedstrijd speciaal gemaakt zijn, als voor algemene penningen, die door iedere club gebruikt zouden kunnen worden. Vrijwel de enige motieven, die men tegenkomt, zijn conventionele uitbeeldingen van een sportman of -vrouw in actie, van een attribuut dat bij de sportbeoefening gebruikt wordt, of van het wapen van de plaats waar de club gevestigd is, gecombineerd met een tekst in een willekeurig lettertype. Aan compositie in het penningvlak is meestal geen aandacht besteed.

Dat de keuze van deze penningen geen kwestie is van geldgebrek, maar van een gebrek aan goede smaak, bewijst de ontwikkeling die de algemene sportprijspenning de laatste 10 jaar heeft doorgemaakt. Het schijnt, dat de ronde penningen er vrijwel uitgeraakt zijn en dat iedere sportvereniging tegenwoordig de voorkeur geeft aan plaquettes in de meest wilde onregelmatige vormen, liefst met geëmailleerde gedeelten in bonte kleuren. De vorm moet iedere keer weer anders zijn. Deze plaquettes kunnen dan ook niet meer als penningen beschouwd worden. Hierbij vergeleken zijn de penningen, die zonder kunstzinnige pretenties op conventionele wijze een tak van sport uitbeelden, maar zonder uit aesthetisch oogpunt onnodige toevoegingen, een weldaad voor het oog. De Koninklijke Begeer heeft verschillende series algemene penningen uitgebracht, die in hun soort uitstekend zijn, maar die bij de meeste sportverenigingen niet

meer in de smaak vallen. Een voorbeeld van een wat oudere penning van dit soort, die deel uitmaakt van een serie, die ca. 1927 door de firma Hannotte uitgebracht is, staat afgebeeld in de bovenmarge, in dit geval een prijs voor roeiwedstrijden. Dat het ook nog anders kan, bewijst de prijspenning voor dezelfde tak van sport, die op de voorpagina staat, en die in 1957 door Louise Metz vervaardigd werd. Zij is gaan spelen met de verschillende elementen, die gebruikt kunnen worden bij de uitbeelding van een roeiwedstrijd en de voorbereidingen daartoe, en heeft deze heel knap gestyleerd en tot een geestige compositie verenigd. De lege ruimte aan de keerzijde is bestemd voor een gegraveerde naam.

Een andere uitzondering op de regel wordt gevormd door een serie penningen, die de Gemeentelijke Inspectie voor de Lichamelijke Opvoeding te Amsterdam heeft laten maken als prijzen voor de toernooien, die deze dienst organiseert voor de Amsterdamse scholen. Daartoe heeft de Wethouder voor Kunstzaken opdrachten gegeven aan een aantal moderne beeldhouwers, die hun sporen verdiend hebben als modelleurs van penningen, ook al zijn sommigen van hen pas kort afgestudeerd aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten. Men heeft de kunstenaars daarbij de vrije hand gelaten en al is het resultaat niet overal even gelukkig, in ieder geval kan niet gezegd worden, dat deze penningen conventioneel zijn of dat de kunstenaars zich er gemakkelijk van afgemaakt hebben.

Er zijn Herfsttornooien (op advies van de literator D. A. M. Binnendijk heeft men op de penningen de wat ongewone spelling 'tornooi' gebruikt), Kersttornooien, en tornooien op Woensdagmiddag. Deze laatste dienen om de schooljeugd kennis te laten maken met de sportbeoefening. Bij de Herfsttornooien worden ook wedstrijden op artistiek-cultureel gebied gehouden. De prijspenningen voor de Herfsttornooien zijn bestemd voor een periode van ca. 10 jaar, waarna zij door een nieuw type vervangen zullen worden. Er zijn 2 soorten, n.l. (A) penningen, die aan de winnende schoolteams in ieder sportonderdeel uitgereikt worden en (B) penningen, die in het eindklassement over alle sport-

onderdelen aan de winnende scholen worden uitgereikt als blijvende prijs (als wisselprijs krijgen de scholen kleine plasticjes). In deze laatste categorie is er een penning voor de oudere leerlingen en een van een ander type voor de jongere.

De prijzen voor de Kersttornooien zijn bestemd voor een periode van 2 jaar en worden alleen

uitgereikt aan winnende schoolteams per sportonderdeel (categorie A). In dezelfde categorie valt de prijspenning voor de Woensdagmiddag-recreatie, die echter voor een periode van 10 jaar dienst doet.

Hieronder volgt nu een korte beschrijving van de penningen, die op èèn na alle gegoten zijn:

*Eric Claus, Prijspenning voor het
Herfsttornooi van de Amsterdamse
scholen, sportief gedeelte (1963)*

L. Septimius Geta, zoon van Septimius Severus en broer van de iets oudere Caracalla. Geboren in 189. In 198, toen zijn broer medekeizer werd, benoemd tot Caesar. In 209 eveneens medekeizer en in 212 door Caracalla vermoord. De munten tonen duidelijk zijn ontwikkeling van jongetje tot jongeman.

Categorie A:

Herfsttornooi — door H. D. Janzen; vz. ridder te paard, op zijn schild SA-ZA-BO, op de schabrak van het paard SCHOOLTOERNOOI; kz. in langs de rand geschikte compartimentjes uitbeelding van verschillende onderdelen van het tornooi. Br., 81 mm. In 1960 ingesteld, maar de penning is al in 1957 vervaardigd, en diende toen als prijs voor een toernooi van de Samenwerkende Zaal sport Bonden te Amsterdam.

Kersttornooi — door N. J. Jelles-Schepers; vz. balspelende figuren; kz. in 2 concentrische cirkels om de rand, in een decoratief lettertype: KERSTTORNOOI - AMSTERDAM. Br., 85 mm. Vervaardigd in 1961 en in 1964 vervangen door de volgende penning:

Kersttornooi—door F. Carasso; vz. compositie van gestyleerde sportbeoefenaars; kz. vlucht van 7 gestyleerde vogels, met omschrift AMSTERDAM, eronder ruimte voor gegraveerde inscriptie. Br., 60 mm, geslagen.

Woensdagmiddagrecreatie—door E. van Zanten; vz. handbal spelende scholieren; kz. omschrift WOENSDAGMIDDAGRECREATIE, bovenaan gescheiden door het wapen van Amsterdam. Br., 85 mm, vervaardigd in 1964.

Categorie B:

Herfsttornooi, sportief gedeelte, oudere leerlingen — door E. Claus (zie afbeelding): vz. tornooihelm met open vizier, opschrift HERFST-TORNOOI; kz. in een langwerpige compartiment 2 op elkaar aanstormende ridders te paard, rechts onder in een rond compartiment AM-STER-DAM. Br., 81 mm, vervaardigd in 1963. Doordat meer exemplaren hiervan uitgereikt zijn dan voorzien was, zal deze penning binnenkort door een nieuw type vervangen moeten worden.

Herfsttornooi, sportief gedeelte, jongere leerlingen — door H. J. J. Dannenburg; vz. 2 strijdende ridders te paard; kz. verticale middenbaan met de drie kruisjes van het wapen van Amsterdam, doorsneden door het opschrift in 2 regels in grote letters: HERFST-TORNOOI. Br. 85 mm, vervaardigd in 1963. Volledigheidshalve worden nog de prijspenningen beschreven, die voor het artistiek-culturele

gedeelte van het Herfsttornooi uitgereikt worden (categorie B).

Oudere leerlingen — door H. J. J. Dannenburg; vz. gevecht van Jacob met de engel; kz. in het midden het wapenschild van Amsterdam, omschrift HERFSTTORNOOI. Br. 82 mm, vervaardigd in 1963.

Jongere leerlingen — door Ruth Brouwer; vz. dansende nymph, omschrift HERFSTTORNOOI; kz. krans van bebladerde takken met vruchten, bovenaan gescheiden door het wapenschild van Amsterdam. Br. 83 mm, vervaardigd in 1963.

G. v. d. M.

ZEEUWSE ZELDZAAMHEDEN

Onlangs trof ik bij een antiekverzamelaar een aantal gouden munten aan. Temidden van ongeveer 60 moderne goudstukken lagen daar 4 zeldzame zeeuwse munten, die alle 4 in 1936 bij een antiquair in Middelburg werden gekocht. Het betreft:

1. Een gouden afslag van een scheepjesschelling van 1754. Door Delmonte worden geen gouden afslagen van zeeuwse scheepjesschellingen vermeld, maar ik ken ze van de jaren 1750, 1753, 1754 en 1755. Ze zijn alle zeer zeldzaam.
2. Een gouden afslag van een kwart zilveren dukaat van 1787.
3. Een gouden afslag van 1/8 zilveren dukaat van 1782. Dit is een voor de gouden afslag onbekend jaartal; bekend zijn de jaren 1773-1775, 1778-1780, 1784, 1787, 1788 en 1790.
4. Een gouden dukaton van 1668.

Geta op 10-jarige leeftijd

De voorzijde vertoont onder het door twee leeuwen gehouden Generaliteitswapen een engelenkopje; het omschrift luidt:

CONCORDIA. - RES. PARVAE - .CRESCUNT. 1668
Interessanter is het omschrift op de keerzijde:
O MO : NO : AUR : PRO : CON-FOE. BELG : COM :
ZEL O-(burcht)

Dit bewijst dat het stempel speciaal voor een gouden munt werd gemaakt, en dat de munt dus geen afslag is van de zilveren dukaton van 1668. Nauwkeurige vergelijking van beide munten leert dat er aparte stempels werden gemaakt, zowel voor de keerzijde als voor de voorzijde. Zo zijn er verschillen in de plaats van de voorbenen van het paard, en de afstand van de N van CON tot het wapen; op de zilveren dukaton zijn de staarten van de leeuw naar achteren gekruld, en staat de tweede C van CRESCUNT op dezelfde afstand van de binnencirkel als de overige letters, terwijl op ons exemplaar de staartkrul naar voren gericht is en de c te klein is. Overigens zijn beide munten kennelijk van dezelfde stempelsnijder, en vertonen beide het engelenkopje. De zilveren dukaton van 1666 heeft dat niet, en onderscheidt zich verder door het grof-gestreepte dekkleed — op ons exemplaar is het dekkleed van het paard effen — en door de veel sterkere bevedering van de staart, terwijl er in de haarband maar 7 i.p.v. 13 juwelen staan. Het stempel van 1666 werd gesneden door Matthijs Hooft Sr., die nog in hetzelfde jaar werd opgevolgd door zijn zoon Matthijs Jr. Diens eerste ambtsperiode eindigde in 1671, en in die tijd werden geen andere dukatons dan die van 1668 geslagen, die dan ook de enige zijn met het en-

gelenkopje. In zijn tweede ambtsperiode sneed hij nog stempels voor de dukatons van 1680 en 1683, maar deze zijn van het nieuwe type, met het jaartal onder het wapen.

De diameter van de gouden dukaton van 1668 bedraagt 4,45 cm, het gehalte bleek na toetsing 0,985 (als van de dukaten) en het gewicht bedroeg 27,1315 g. Dit gewicht is 0,47 g te weinig voor een 8-dukatens stuk. Weliswaar vertoont de munt enige slijtage, maar toch zo gering dat zij het tekort niet kan verklaren. In zijn artikel over gouden afslagen van zilveren munten wijst Van Gelder (JMP 1948, p 101) erop dat deze stukken geslagen werden op een veelvoud van het gewicht van 1 dukaat, en dat in 1687 de muntmeesters van Holland, West-Friesland, Zeeland en Utrecht opdracht kregen van de Raden en Generaalmeesters zich te onthouden van de ingeslopen praktijk gouden afslagen aan particulieren te verkopen. In Zeeland was men hiermee begonnen in 1682, met een gouden rijksdaalder. De Middelburgse munt was de enige die speciale stempels voor deze afslagen liet maken, waarbij in het omschrift ARG. vervangen werd door AUR. De oudste gouden dukaton was tot nu toe die van 1687, geslagen op een gewicht van 10 dukaten, van een stempel van Willem du Pré. Wel kenden we nog een piedfort van een zilveren dukaton van 1666, met in het omschrift AUR. In goud is dit stuk echter niet bekend. Het stempel is van Matthijs Hooft Sr. De nieuw beschreven gouden dukaton van 1668 is dus de eerste gouden dukaton met AUR.

Ik geloof niet dat dit stuk bedoeld was als een voor de verkoop aan particulieren geslagen afslag. Ten eerste pleit hiertegen het vreemde gewicht, ten tweede het feit dat zijn zilveren jaargenoot van een beter verzorgde stempel geslagen werd. Ik vermoed dat het stempel voor het gouden stuk het eerste stempel was dat M. Hooft Jr. heeft gemaakt, want de munten van 1666 zijn nog geslagen met de stempels van zijn vader, en in 1667 werd hoogstwaarschijnlijk helemaal niet gemunt. Van 1668 kennen we naast de dukaton de zilveren dukaat en de dubbele gouden dukaat, en pas in het volgende jaar maakt de jonge Hooft de stempels voor snaphaanschellingen, dubbeltjes, stuivers, oortjes en duiten. Als mijn

Geta, ong. 12 jaar

veronderstelling juist is mogen we onze gouden dukaton misschien beschouwen als een proef voor intern gebruik op de munt. Dat de proef in goud geslagen werd heeft natuurlijk een bedoeling gehad; ik waag het te veronderstellen dat de jonge stempelsnijder er wel 8 gesleten dukaten voor over heeft gehad om zijn muntmeester dit stuk als geschenk aan te bieden.

H. J. VAN DER WIEL

EEN 'RAAR' DUBBELTJE

Behalve de — ondanks de bijna volmaakte apparatuur en de effectieve eindcontrole aan de Rijksmunt — toch niet zo zelden in de circulatie komende misslagen zien wij een enkele keer munten die overlangs gespleten zijn. Merkwaa-digerwijze zijn dit munten die soms meer dan een jaar in omloop zijn geweest voordat de splijting zich voordeed.

Zo was er in de zomer van 1965 ergens een huishoudhulp die de opdracht kreeg een spijkerbroek van één van de zonen des huizes te was-sen. Plichtsgetrouw keek zij vooraf de zakken van het kledingstuk na en inderdaad vond zij er twee dubbeltjes in. „Je mag ze houden,” zei de eigenaar van de broek, ietwat voorbarig zoals blijken zal. Het meisje liet bij ongeluk de muntjes op de vloer vallen en toen waren er opeens 3 dubbeltjes! Verrast raapte zij het zo plotseling vergrote kapitaal op en het bleek dat één van de dubbeltjes door de val op de harde vloer in pre-cies twee helften was gespleten!

De eigenaresse van deze 2 halve dubbeltjes — of waren het nu stuivers geworden? — was zo verstandig de stukken niet zonder meer bij zich te houden, doch wendde zich tot een bekend da-mes weekblad om een verklaring van het ver-schijnsel. De redactie van het blad moest het antwoord schuldig blijven en adviseerde haar zich tot het Koninklijk Penningkabinet te wen-den, dat op zijn beurt de vraag aan de Munt-meester voorlegde. Dr. van Hengel heeft het volgende commentaar: . . . moet ik U berichten, dat het door U omschreven verschijnsel — he-laas — wel eens een enkele maal kan optreden. In zo'n geval is er een fout, een zgn. „bladder” in het plaatmateriaal, dat van elders wordt be-

trokken, aanwezig geweest en dit is bij de enor-me aantallen die tegenwoordig worden geslagen, moeilijk te ondervangen. Door de muntslag zelf wordt deze „bladder” dichtgeslagen en dan be-merkt men er niets van, doch een enkele keer wil naderhand wel eens een splijting optreden, met het door U omschreven gevolg.

Tot zover dr. van Hengel. Zijn verklaring lijkt alleszins plausibel, doch het blijft merkwaardig dat niet reeds bij het aanbrengen van de kartel-rand het daarbij door de machine uitgeoefende „geweld” op het betreffende muntplaatje, de splijting veroorzaakte. Zou het niet kunnen zijn dat reeds bij het uitponsen van de munt-plaatjes uit de metaal strippen een zodanige druk op het plaatje wordt uitgeoefend dat de bladder reeds terstond wordt weggeperst?

Dat er inderdaad een onregelmatigheid in het verwerkte muntmetaal aanwezig moet zijn ge-weest, wordt bevestigd door enige weegproeven die ik genomen heb. Deze geven het volgende re-sultaat. Een normaal dubbeltje 1964 — het jaar-tal van het gespleten exemplaar — weegt 1,5 gram. De beide helften van het gespleten stuk wegen tezamen precies 50 milligram minder. De helft met de beeldenaar weegt 775 milligram, de andere helft 675 milligram. Curieus dat beide helften precies 100 milligram in gewicht ver-schillen.

Door de vriendelijke attentie van het Penning-kabinet was ik in de gelegenheid met de ei-genaresse van het zo raar gerolde dubbeltje in contact te komen. Zij was bereid het ge-spleten geldstukje tegen een redelijke prijs af te staan zodat ik het aan mijn verzameling heb kunnen toevoegen. Intussen is mij gebleken dat in de verzameling-Berkman een dergelijk ge-spleten dubbeltje met het jaartal 1948 voor-komt. Voor zover ik heb kunnen nagaan zijn dergelijke splijtingen bij andere, zwaardere, munten niet voorgekomen.

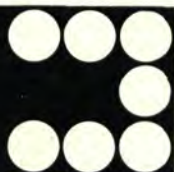
Gaarne heb ik aan het verzoek van de redactie voldaan om voor de Geuzenpenning het aardige voorval van het ontstaan van mijn nieuwe aan-winst te beschrijven, mede omdat daarmede het voorkomen van deze gespleten munten in de numismatische literatuur is vastgelegd.

M. J. VAN DER VOORT

Geta, ong. 16 jaar

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

Op de voorjaarsvergadering, die op 21 mei gehouden werd in het gebouw 'Op Gouden Wieken' te Scheveningen, vierde het Genootschap het 150-jarig bestaan van het Koninklijk Penningkabinet. Drie buitenlandse sprekers waren uit de buurlanden België, Duitsland en Engeland overgekomen. Tot het bijwonen van de voordrachten waren belangstellenden in de archeologie uitgenodigd.

Om 10 uur werd de huishoudelijke vergadering geopend, die bijgewoond werd door 43 leden. Na goedkeuring van de notulen werden de overleden leden T. Kroon en W. Th. C. Zimmerman herdacht. Tot nieuwe leden werden benoemd: D. Belfi te Heerlen, Drs. L. Deen te Amsterdam, J. H. Evers te Den Haag, M. H. Gould te Chestnut Hill, Mass. (U.S.A.), K. H. Heins te Voorburg, C. J. van der Heijden te Den Haag, H. J. Huizinga te Delfzijl, A. de Kam te Vrouwenpolder, Rijksmuseum G. M. Kam te Nijmegen, P. H. van Kogelenberg te Utrecht, H. van der Kuijl te Maasland, R. Schulman te Amsterdam, R. L. de Wild te Utrecht, A. J. IJsselstijn en J. G. W. IJsselstijn, beiden te Gouda, W. F. van Zegveld te Rotterdam.

De secretaresse en de penningmeester brachten daarna verslag uit respectievelijk over de algemene en de financiële toestand van het Genootschap, die beide redenen tot optimisme geven. Op verzoek van enkele leden beloofde de penningmeester voortaan het financieel verslag en de begroting bij de convocatie te zullen voegen. De Kascommissie bracht verslag uit, waarop aan de penningmeester décharge verleend werd voor zijn uitstekende beheer over 1965. De begroting voor 1966 werd als volgt vastgesteld:

Inkomsten:	Contributies	f 6.000.—
	Verkoop publicaties	500.—
	Rente	200.—
		f 6.700.—

Uitgaven:	Jaarboek	f 5.000.—
	Geuzenpenning	450.—
	Onkosten	500.—
	Onvoorzien	750.—
		f 6.700.—

Op deze begroting zijn nog niet de kosten tot uiting gekomen voor de viering van het 75-jarig bestaan van het Genootschap in 1967, maar deze zullen over 1967 en 1968 uitgesmeerd kunnen worden. Het bestuur zal in de najaarsvergadering voorlopige voorstellen voor het financiële beleid in het komende jaar doen. Tot leden van de kascommissie voor 1966 werden benoemd de Heer J. Berkman en Drs. A. T. Puister. De najaarsvergadering 1966 zal in Assen worden gehouden, de voorjaarsvergadering van 1967 te Amsterdam.

De belangrijkste kwestie, die tijdens de rondvraag naar voren kwam, werd schriftelijk aan de orde gesteld door Dr. H. H. Zwager, die er bezwaar tegen maakte, dat het bestuur door middel van een rondschrijven aan de leden geprobeerd had om een sprekerslijst voor de kringbesturen samen te stellen. Tegenover zijn argumenten stelde de secretaresse de beweegredenen van het bestuur, die tot dit initiatief geleid hadden. Uit de reactie van de vergadering bleek, dat men in meerderheid het beleid van het bestuur goedkeurde.

Na de koffiepauze heette de voorzitter de gasten welkom en wijdde enige woorden aan het jubileum van het Kon. Penningkabinet. Hierna kreeg Mej. Dr. J. Lallemand van het Penningkabinet te Brussel het woord voor een lezing over 'Trésors de bronze de la fin du 4e et du 5e siècles en Gaule du Nord.' Tussen 388 en 402 is maar één soort bronzen munt geslagen in het Romeinse rijk, het Aes IV. Hiervan bestaan 2 typen, een met Victoria Augg, tot ca. 395 geslagen in de muntplaatsen Trier, Lyon, Arles en Siscia, en een met Salus Reipublicae, tot 402 geslagen in Italië en het Nabije Oosten. In de vroegste vondsten zou het eerste type in grotere aantallen moeten voorkomen dan in latere, waarin het Salus type ruimer vertegenwoordigd zou moeten zijn. Hetzelfde geldt voor de verhouding tussen de munten van Arcadius en Ho-

Geta op 21-jarige leeftijd

norius. Door deze verhoudingen vast te stellen voor een tiental vondsten uit Noord Gallië heeft de spreekster een relatieve verbergingsdatum kunnen vaststellen.

Na de lunch in hetzelfde gebouw kon het gezelschap een voordracht beluisteren van R. H. M. Dolley, verbonden aan The Queen's University te Belfast, over 'The North Sea as a Bridge in the Dark Ages'. Hij behandelde 2 verschillende vondsten, een in Newgrange in Ierland en een in York, die beide aantonen, dat de Noordzee als brug gefungeerd heeft tussen het continent en de Britse eilanden in de vroege Middeleeuwen. De eerste vondst bevatte Romeinse gouden munten en medaillons uit het eind van de 4e eeuw, die via de Rijn over de Noordzee in het Westen terechtgekomen zijn. De 2e vondst werd in de 18e eeuw in York gedaan. Het vondstbericht uit de tijd zelf spreekt van ca. 100 zilveren Angelsaksische munten en een aan elkaar geroeste klomp koperen muntjes en beschrijft een munt van Lotharius I van een zeldzaam type. Met allerlei ingenieuze argumenten toonde de spreker aan, dat de zilveren munten alle 9e eeuwse Carolingische stukken, voor een groot deel van Duurstede, geweest moeten zijn. Voor de datering van Christiana Religio munten zonder aanduiding van keizer of muntplaats, die hoogstwaarschijnlijk uit deze vondst stammen en die dezelfde stijlkenmerken vertonen als een aantal munten van dit type in Nederlandse vondsten, is het belangrijk, dat in dezelfde vondst stycas voorkwamen, die na 855 niet meer geslagen werden.

Prof. P. Berghaus uit Munster behandelde daarna het onderwerp: 'Münzprägung und Münzumschlag im 10. und 11. Jahrhundert — Methodische Probleme erläutert am deutschen Material'. Hij besprak verschillende methoden, die gebruikt worden om de problemen op te lossen, die naar voren komen bij de bewerking van de vondsten uit de Vikingtijd in het Oostzeegebied. Bij het interpreteren van kaartjes en statistieken wordt men vaak misleid door het feit, dat de muntexport naar Scandinavië zich over een zeer lange tijd uitgestrekt heeft en dat de omvang van deze uitvoer in verschillende perioden en plaatsen sterk varieerde. Verder komt men met de be-

studering van de munten zelf en van de techniek van het muntbedrijf. Het onderzoek naar het aantal in het Noorden gevonden Duitse munten, dat van één bepaald stempel geslagen is, door stempelvergelijking, geeft aanwijzingen, dat sommige muntplaatsen uitsluitend voor de export van munten gewerkt hebben, andere in hoofdzaak voor de binnenlandse circulatie.

Vervolgens werd een pauze ingelast, waarin het Penningkabinet ter viering van zijn jubileum aan de aanwezigen dranken en hartige hapjes aanbood.

De slotvoordracht 'Rondom de schat van Wieuwerd' werd gehouden door Prof. A. N. Zadoks-Josephus Jitta. Deze in 1866 gevonden schat bevatte uitsluitend sieraden, voor een groot gedeelte uit munten vervaardigd. Waarschijnlijk is deze door 2 generaties bijeengebracht. De muntsieraden met bewerkte randen en hangers stammen uit de 6e eeuw, de munten, waaraan alleen een oog bevestigd is, uit de 7e eeuw. Niet alleen om de esthetische waarde van de voorwerpen is de vondst van belang, maar ook omdat deze de overgang demonstreert tussen de periode, dat de munten alleen als sieraden gebruikt werden en de periode, dat zij weer als betaalmiddel gingen circuleren.

BUITENLANDS NIEUWS

Het volgende bericht werd overgenomen uit Handelsnieuws, uitgave van de Algemene Bank Nederland, no 81 mei 1966.

Sinds 27 april j.l. mag in Groot-Brittannië geen goud meer worden verkocht of gebruikt voor de aanmaak van gouden penningen, medaillons e.d. Vrijstellingen worden slechts verleend voor exportorders, academische beloningen en sporttrofeeën. Bovendien zal de invoer van gouden munten en penningen, behoudens enkele uitzonderingen, worden stopgezet.

vervolg zie pag. 39

WAT DEDEN ZIJ MET HUN GELD?

De munt in het dagelijks leven van de 17e eeuw

Tentoonstelling ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan in het
KONINKLIJK PENNINGKABINET

Zeestraat 71b
Den Haag
Tel. 180957

juli—december 1966
geopend 10—13, 14—17
zondags gesloten

De vraag die als titel voor de jubileumtentoonstelling van het Koninklijk Penningkabinet werd gekozen, kan op twee geheel verschillende manieren worden beantwoord. De munten, die gedurende anderhalve eeuw systematisch zijn verzameld, roepen in de eerste plaats de vraag op: wat is voor de 17e eeuw de concrete betekenis geweest van deze geldstukken, die hij niet om

hun fraaie uiterlijk of om hun historische associaties waardeerde; d.w.z. wat kon hij ervoor kopen? Maar evenzeer dringt zich bij het beschouwen van een 17e eeuwse geldsom de vraag op: hoe heeft de tijdgenoot dit geld, dat in zijn samenstelling zo afweek van wat wij tegenwoordig kennen, in het dagelijks leven gehanteerd?

GESCHATTE JAARLIJKSE UITGAVEN (1658) GEZIN VAN TWEE PERSONEN

Voeding		Diversen	
Brood	f 36.—	Reisgeld	f 10.—
Boter, kaas, melk, eieren	66.—	Briefloon	1.—
Vlees en vis	70.—	Dokter en apotheker	10.—
Rijst, meel, erwten	14.—	Boeken, papier, courant	25.—
Groente en fruit	16.—		f 46.—
Kruiden, zout, olie	20.—		
Bier en wijn	50.—	Aalmoezen	f 10.—
	f 272.—	Kleding	
		Kleding van de man	f 44.—
Huishouding		Kleding van de vrouw	36.—
Turf en hout	f 40.—	Linnengoed	45.10
Licht	13.—		f 125.10
Schoonmaakartikelen	23.10		
Wasvrouw en werkster	12.—	Woning (pastorie)	—.—
	f 88.10	Totaal	f 542.—

gouden rijder
= 1 kalf
= 100 pond kaas

zilver florijn
= 1 pr schoenen
= 6 pd kaarsen

zilver schelling
= 1 wijnglas
= 2 manden turf

zilver stuiver
= 1 pint melk
= 1 dozijn pijpen

koperen duit
= 1 ei

De koopkracht van de munten.

De zo dikwijls gestelde vraag, om nu eens in getallen uit te drukken, in welke verhouding de 17e eeuwse gulden tot de huidige stond, is eigenlijk in zijn algemeenheid niet te beantwoorden: de sedertdien sterk gestegen welvaart en de grondige wijzigingen van de sociale verhoudingen en van de bestedingspatronen maken, dat iedere vergelijking in hoge mate mank gaat. Een vluchtige indruk van de in onze ogen wel zeer lage bedragen in guldens en van de onderlinge verdeling der voornaamste posten geeft een pamflet van 1658 dat het jaarbudget weergeeft van een predikant, gehuwd zonder kinderen, wiens inkomen niet ver boven dat van een geschoolde arbeider uit zijn tijd blijkt te liggen. Dergelijke gegevens van algemene aard blijven echter schaars. Iets gemakkelijker is het met een muntverzameling als uitgangspunt een en ander te zeggen over de goederen en diensten die voor bepaalde muntstukken verworven konden worden. Dit is te meer gerechtvaardigd omdat metalen geld in de behandelde periode nog vrijwel de alleenheerschappij had en diverse vormen van papieren geld nog nauwelijks ontwikkeld waren. Evenals tegenwoordig werden bedragen uitgedrukt in guldens (vaak met een 16e eeuwse term nog Karolusgulden genoemd, ook wel als pond aangeduid), onderverdeeld in 20 stuivers van ieder 8 duiten of 16 penningen. Terwijl echter duiten en stuivers concrete geldstukken waren, zijn lange tijd geen geldstukken ter waarde van 1 gulden geslagen, zodat betaald werd in een uiteenlopende reeks muntstukken, waarvan de koers in guldens en stuivers was vastgesteld. Dat deze gulden echter in de praktijk een geheel andere betekenis had dan nu, blijkt al dadelijk daaruit dat in de eerste helft van de 17e eeuw de lonen in de nijverheid schommelden om 1 gulden per werkdag, wat dus een jaarinkomen van omstreeks f 300,— opleverde.

De munten in het gebruik

Verrassend is het grote aantal geldstukken van zeer verschillend uiterlijk en zeer uiteenlopende waarde, die dagelijks gehanteerd moesten worden. Dit wordt ons in de eerste plaats duidelijk door de talrijke muntvondsten uit de 17e eeuw, waarvan de geruchtmakende schat van Seroos-

kerke een voorbeeld is. Zulke schatten vormen een bedrag aan geld dat door de eigenaar ter beveiliging tegen brand en diefstal voorlopig werd verborgen met de bedoeling het later weer uit te geven, een plan dat echter door omstandigheden, die gewoonlijk aan ons onbekend zijn, niet kon worden uitgevoerd zodat de munten eeuwenlang tot de toevallige ontdekking in de grond bleven liggen. Ze bleven echter geld dat weer uitgegeven had kunnen worden, maar dat tijdelijk aan de omloop onttrokken was. Het omlopende geld, zoals wij dat zowel uit muntvondsten als uit documenten in archieven en aanduidingen in de literatuur kennen, bestond slechts voor een deel uit in Nederland zelf vervaardigde munstukken. Ook deze vertonen nog onderlinge verschillen, omdat iedere provincie en enkele steden hun eigen munten sloegen, zij het dat deze in het algemeen overal dezelfde typen vertoonden en slechts in details van wapens en omschriften verschilden.

Naast oudere en nieuwe Nederlandse munten waren echter tevens een groot aantal buitenlandse muntsoorten geregeld in gebruik. Vooral de gouden munten en de grote zilverstukken (rijksdaalders en soortgelijke munten) overschreden gemakkelijk de politieke grenzen en werden overal in het buitenland geaccepteerd. Goudstukken uit vrijwel alle landen van West-Europa en zilveren munten uit de Zuidelijke Nederlanden, Spanje en het Duitse Rijk vonden hier te lande even gemakkelijk hun weg als het inheemse geld. Slechts het kleine geld, van zilver of koper, was in hoofdzaak van binnenlandse oorsprong.

Tegenover het gebruik van vreemd geld in ons land stond ook een massale uitvoer van Nederlandse munten naar elders. Nederlandse gouden dukaten, zilveren rijksdaalders en leeuwendaalders hier vervaardigd uit goud en zilver dat via Spanje en Portugal uit Amerika en Afrika werd ingevoerd, werden massaal naar Midden- en Oost-Europa gezonden ter financiering van de Nederlandse handelstransacties.

Deze bonte mengeling van munten van uiteenlopend uiterlijk en zeer verschillend gewicht en gehalte, die het verkeer beheerste, was uiteraard niet hanteerbaar zonder enige regeling van overheidswegen. Er zijn dan ook uit de 16e eeuw en

Ducaten van Hongarijen. W. S. Wenzelaus Wladislawien D.

S. Wenzelaus Wladislawien D.

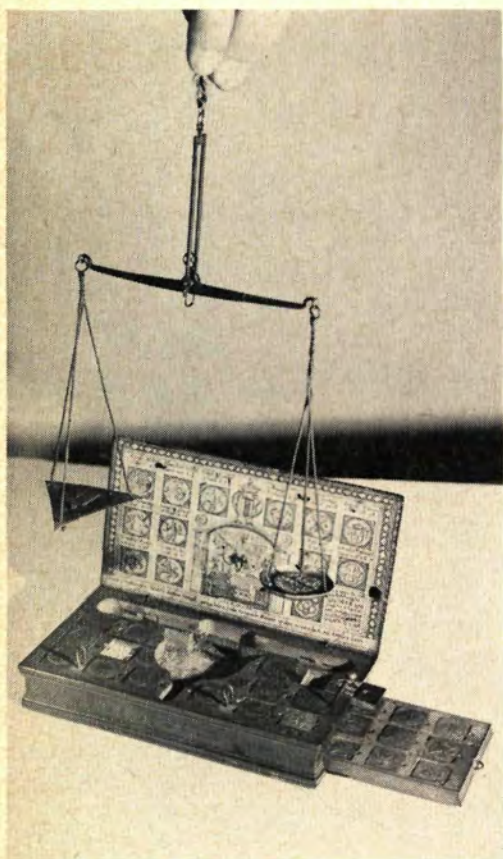
Den nieuwen Gouden Gelderschen Rijder.

Weecht twee engelsen seven asen/
tot ——— in gul. xij stuy.

Den Oude Gouden Rijder. Weecht ende doet als de boozgaende.

uit de eerste helft van de 17e eeuw, de periode waarin het gebruik van vreemde munten een hoogtepunt bereikte, een groot aantal officiële

tarieven bekend. Deze werden uitgevaardigd door de Staten-Generaal, die sinds de vestiging van de Republiek het oppertoezicht over de muntzaken uitoefenden. Hierin werd voor ieder der talrijke binnen- en buitenlandse soorten de waarde in Nederlandse guldens en stuivers bindend geregeld, dikwijls verduidelijkt door afbeeldingen in houtsnede van voor- en keerzijde der getarifiëerde munten. De tarieven moesten nog al eens herzien worden om de prijzen aan te passen aan de telkens veranderende marktprijzen van de edele metalen waarop de koersen gebaseerd waren. Soms werd ook het gebruik van bepaalde muntsoorten uitdrukkelijk verboden, vooral in het geval van minderwaardige imitaties van bekende typen.

Een ander minder officieel hulpmiddel om de gebruiker de weg te wijzen in het ons soms chaotisch voorkomende geldwezen waren de muntgewichtdozen. Deze dozen, die door particuliere balansmakers — maar onder toezicht van de overheid — in de handel gebracht werden, bevatten een gevoelige balans en een aantal koperen gewichten. Ieder gewichtje kwam overeen met het wettelijk toelaatbare gewicht van elk der diverse in het verkeer geregeld voorkomende gouden, soms ook zilveren munten. Zij dienden in de eerste plaats om de ontvanger in staat te stellen na te gaan, of de muntstukken niet door slijtage of frauduleuze snoeiing teveel aan gewicht verloren hadden, in welk geval zij een lagere dan de officiële waarde hadden. Bovendien vond de gebruiker in de doosjes opgave van de geldende koersen.

Voor de tentoonstelling werden bijdragen verkregen van:

Rijksmuseum, Amsterdam
 Penningkabinet, Brussel
 Museum De Moriaan, Gouda
 Dienst voor 's Rijks
 Verspreide Kunstvoorwerpen
 Haags Gemeentemuseum
 Nederlands Postmuseum, 's-Gravenhage

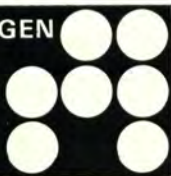
Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage
 Teylers Museum, Haarlem
 Museum De Lakenhal, Leiden
 De Spaarbank te Rotterdam
 G. A. van Borssum Buisman, Wassenaar
 J. L. Kok, Voorburg
 Dr. D. A. Wittop Koning, Amsterdam

vervolg van pag. 34

Ingezetenen van het Ver. Koninkrijk mogen voortaan zonder speciale vergunning niet meer dan vier gouden munten bezitten die na 1837 zijn aangemaakt; de handel in en het bezit van oudere munten blijft vrij.

Deze maatregelen zijn genomen om het sterk gestegen industrieel gebruik van goud, voornamelijk veroorzaakt door de grote belangstelling voor gedenkpenningen, te beperken. In 1962 gebruikte de industrie voor £ 5,4 mln., in 1963 voor £ 7,3 mln., in 1964 voor £ 8,3 mln. en in 1965 voor £ 10,3 mln. aan goud. In hoeverre de crisis rond het £-Sterling het partikulier goudbezit stimuleert is moeilijk te zeggen, doch het is duidelijk dat aan de sterk stijgende partikuliere goudaankopen een zekere speculatie ten grondslag ligt.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

171e bijeenkomst op 16 maart 1966 — Drs. A. T. Puister hield een boeiende lezing over 'imitaties', waarbij hij verschillende voorbeelden liet zien. Indien een munt in een bepaald gebied bekend werd, ging men deze munt al spoedig nabootsen. Dit gebeurde o.a. heel veel met de Engelse penny, de esterlin, die in de 13e en 14e eeuw in heel Europa nagmaakt werd.

172e bijeenkomst op 13 april 1966 — Dr. H. Enno van Gelder hield wederom een zeer interessante lezing, deze keer over de munten van Groningen. De voordracht werd geïllustreerd met verschillende fraaie dia's van een aantal van deze munten.

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

99e bijeenkomst op 15 maart 1966 — De Heer M. J. v. d. Voort besprak de munten uit de laatste jaren van de Romanof-dynastie en de eerste jaren van de revolutie in Rusland onder de titel: 'Russische mo-

netaire problemen 1914—1924.' Spreker toonde aan de hand van vele exemplaren, hoe de overgang van de laatste imperiale munten via papiergeld en ruw geslagen provinciale munt naar de eerste Sovjetmunten uit 1921 plaats vond.

101e bijeenkomst op 29 april 1966 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus vertelde over 'Willem I, de koning, en zijn tijd' en gaf daarbij aan de hand van veelal prachtige penningen een boeiend historisch overzicht van de regeringstijd van de eerste Oranjekoning, stichter o.a. van het Koninklijk Penningkabinet. Het werd duidelijk dat in die tijd meer penningen speciaal naar aanleiding van historische gebeurtenissen geslagen werden dan thans over het algemeen het geval is.

102e bijeenkomst op 3 mei 1966 — Bij zijn jaarlijkse komst naar Groningen veilde de Heer Schulman enkele munten en penningen uit de verzameling J. v.d. Warf. Het waren speciaal provinciale munten uit de 18e eeuw en penningen, betrekking hebbend op de stad en provincie Groningen.

Kring Brabant

(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)
69e bijeenkomst op donderdag 17 maart 1966 — Op deze avond werden door verschillende leden voordrachten gehouden. Daarna werden munten en penningen geveild, welke door de leden waren ingebracht.

70e bijeenkomst op donderdag 14 april 1966 — Drs. A. T. Puister, Amstelveen, sprak over: 'Imitatie'. De Heer Puister besprak die munten (en met name de middeleeuwse), welke door veelal kleinere muntheren (aangenomen, dat zij muntrechten hadden) werden geslagen in navolging van grotere muntheren. De munten werden doelbewust zo geslagen, dat de indruk werd gewekt, als had men met de oorspronkelijke munt te doen. Een bijzonder boeiende avond, welke nog werd gedocumenteerd met een prachtige collectie munten en kaarten.

Kring Limburg

(Secr.: St. Hubertuslaan 25, Maastricht)
61e bijeenkomst op 26 februari 1966 — Op deze bijeenkomst, tevens jaarvergadering, werd het jaarverslag van de Secretaris en de Penningmeester behandeld. Uit het jaarverslag van de Secretaris bleek, dat de belangstelling voor de numismatiek nog steeds in stijgende lijn is, hetgeen valt af te leiden uit een

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7

Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

stijging van het ledental en uit de belangstelling voor de verschillende bijeenkomsten. Na een gedachtenwisseling, waarin meerderen van de talrijke aanwezigen deel namen, werd een ruilbeurs gehouden.

62e bijeenkomst op 24 maart 1966 — Deze bijeenkomst had plaats te Luik in het Palais des Congres op uitnodiging van de Luikse Numismatische Kring, welke aldaar een internationale muntenbeurs had georganiseerd. Slechts een vrij beperkt aantal leden was aanwezig.

63e bijeenkomst op 23 april 1966 — Op deze bijeenkomst hield ons lid de Heer M. J. C. Beckers een voordracht getiteld: 'De Numismatiek van de Republiek Genua, het Huis van Savoye en Italië tot heden.' De spreker had zich alle moeite gegeven, ook al omdat hij een zeer fraaie verzameling van Italiaanse munten betrekking hebbende op zijn voordracht kon tonen.

64e bijeenkomst op 7 mei 1966 — Onder auspiciën van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap hield Prof. Dr. med. A. Jaeger (uit Aken) te Sittard een voordracht met lichtbeelden over het Nassauische Münzwesen. De spreker gaf hiervan een duidelijk overzicht en betrok daarbij uiteraard de stamsloten van het Huis Oranje-Nassau, waarvan hij tevens fraaie lichtbeelden liet zien. Een vrij talrijk gehoor volgde met aandacht deze belangwekkende voordracht.

Kring Rotterdam

(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

35e bijeenkomst op 1 maart 1966 — De tentoonstelling 'De wereld van de Bijbel', die in 1964 bij het 150-jarig bestaan van het Nederlands Bijbel Genootschap samengesteld werd en die, na een bezoek aan diverse plaatsen, thans in het Museum voor Land- en Volkenkunde te zien is, bood de kring een goede aanleiding om aan de numismatische aspecten ervan enige aandacht te besteden.

Dr. H. H. Zwager, als spreker uitgenodigd, schilderde ons in een boeiend en knap betoog de geschiedenis van de landen van het Oude en Nieuwe Testament, daarbij steeds aansluiting vindend bij de geëxposeerde munten. Ook de door spreker meegebrachte munten oogstten veel bewondering.

Een bijzonder geslaagde avond, waarop de vele aanwezige leden met veel voldoening terugzien.

36e bijeenkomst op 5 april 1966 — Drs J. Vinkenburg kwam spreken over 'de muntgeschiedenis van Nederlands Oost-Indië van 1799 tot 1811', een lezing met uitgebreide historische en numismatische documentatie, waarbij veel interessant materiaal getoond werd uit sprekers verzameling.

37e bijeenkomst op 3 mei 1966 — Naar aanleiding van de vondst in Serooskerke sprak ons lid de heer P. C. de Vries over vroegere vondsten in Zeeland, met name de vondsten bij Domburg uit de Romeinse tijd. Eén en ander werd met lichtbeelden verduidelijkt.

38e bijeenkomst op 7 juni 1966 — Zoals traditie begint te worden, werd de laatste vergadering voor de zomer gevuld met bijdragen van de leden zelf; een bijzonder geschakeerde verzameling munten, penningen, muntgewichten e.d. werd daarbij besproken.

Kring Oost-Nederland

Secr.: Heijdenrijkstraat 8, Nijmegen

33e bijeenkomst op 31 maart 1966 — Dr. J. P. van Erp behandelde op deze avond voor een talrijk gehoor, waaronder enkele gasten uit Overijsel, een vondst van munten uit het begin van de vorige eeuw, afkomstig uit het Nederlands-Belgische grensgebied. De samenstelling van deze schat, die zeer veel oude en gesleten provinciale Nederlandse munten bevatte, gaf een interessant beeld van de geldomloop in die dagen.

Aan de hand van een groot aantal zeer fraaie dia's werd voorts aangetoond hoe ook in de muntslag de historie van die roerige periode staat opgetekend.

34e bijeenkomst op 28 april 1966 — Op deze bijeenkomst gaf de Heer L. S. Beuth opening van de stand van zaken in zijn bekende actie voor de vernieuwing van het Nederlandse muntstelsel. Uit een aantal nooit eerder gedane mededelingen bleek, dat ook in de numismatiek tussen hemel en aarde soms meer is, dan men zou vermoeden; af en toe ontbrak zelfs een humoristische noot niet.

In de huishoudelijke vergadering, welke de bijeenkomst besloot, werd onderzocht hoe het contact met een groep verzamelaars uit het Zuiden van Overijsel op de meest bevredigende wijze zou kunnen worden onderhouden. Besloten werd de samenwerking voorlopig nog in het persoonlijke vlak te houden en de loop van de ontwikkeling af te wachten.

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles — Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

MUNTEN PER STUK OF ALS COLLECTIES GEKOCHT

of voor U verkocht

Munten geschat op £10 of meer welkom.

Wij zijn speciaal geïnteresseerd in munten van de V.S. (goudstukken uitgezonderd), Duitse munten van de 19de en 20ste eeuw en Zuidamerikaanse kronen.

Voor nadere inlichtingen gelieve U zich te wenden tot:

Nick Parker Enterprises

Hotel Russell, Russell Square, London W.C.1, England

Telefoon: TERminus 6470

Telegramadres: PARKER RUSSOTEL LONDON

Telex: 24615-PARKER

Lid: "Professional Numismatists Association of U.K."

GALERIE DES MONNAIES SA

Case postale 1293

St. François

LAUSANNE

SUISSE

MONNAIES

MÉDAILLES

Liste des prix illustrée, sans frais

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1965 Derde druk	f 25,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas	
Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MÉDAILLES, DÉCORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

MÜNZEN UND MÉDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

300 JAAR

SPINK

Handelaren in
munten en penningen
van alle tijden

*Uitgevers
van de "Numismatic Circular"
en andere vooraanstaande werken
op numismatisch gebied*

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK & SON LTD.

Founded 1666

KING STREET, ST. JAMES'S, LONDON, S.W.1.

Whitehall 5275

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

CONCILIEPENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

Niel Steenberg

Jan Snoeck

Uit de kultuurserie deze vier zeer artistieke penningen van het tweede Vaticaanse Concilie te Rome. Uitgevoerd in hoog reliëf.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, munthandel, station- en grenswisselkantoren.

Pol Dom

Pol Dom

Ontwerpen van de beeldhouwers Niel Steenberg en Jan Snoeck. In brons 65 mm, f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000=21,6 krt.) 18½ mm 4½ g. f. 36,- en 25 mm 8½ g. f. 59,-.

Ontwerpen van de médailleur Pol Dom. In brons 65 mm f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000=21,6 krt.) 18½ mm 4,2 g. f. 35,- en 25 mm 8,2 g. f. 57,50.

N.V. Koninklijke Begeer Voorschoten

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

16e JAARGANG

NO. 4

OKTOBER 1966

GEDENKMUNTEN

Met uitzondering van Nederland, Frankrijk en Spanje geven alle landen van de Westerse wereld en vele daarbuiten bij bijzondere gelegenheden gedenkmunten uit. Historisch gezien dateert dit gebruik al van de Romeinen.

Wij willen ons hier afvragen, wat de motieven zijn vóór aanmuntung van gedenkmunten¹⁾, welke theoretische en praktische bezwaren hier tegen kunnen worden ingebracht en hoe het antwoord op deze bezwaren kan luiden.

Elk volk voelt de behoefte zijn grote zonen en belangrijke gebeurtenissen te herdenken. Er worden straten naar hen benoemd, standbeelden opgericht, hun naam gegeven aan (plaatselijke) musea, scholen, klinieken en kazernes en postzegels uitgegeven.

Het hoogste eerbewijs ligt evenwel in het hen laten delen in het van ouds vorstelijk voorrecht hun beelden naar op een officiële munt te doen verschijnen krachtens een wet, daartoe in de volksvertegenwoordiging aangenomen. Daarom mag dit eerbewijs alleen bij uitzondering aan de grootsten onder de groten worden gebracht, mede om 'eer-inflatie' te voorkomen. Hierbij valt ook nog te overwegen dat een herdenking om de 50 jaar van geboorte- en sterfjaar (bij personen) binnen één eeuw reeds tot uitgifte van vier gedenkmunten zou kunnen leiden!

Ook in dit opzicht is beperking noodzakelijk. Men kan zich afvragen of een herdenkingspenning (géén betaalmiddel!) niet een geschikter medium is dan een munt. Het antwoord moet ontkennend luiden: een gedenkpenning draagt van oudsher het karakter van een geschenk en er is slechts een uiterst beperkte groep die deze penningen verzamelt en bereid is daarvoor zich een financieel offer te getroosten.

¹⁾ Zie ook onze artikelen: 'Naar nieuwe munten', *Economisch-Statistische Berichten*, 9 sept. 1964 en 'Muntevolutie', *Elseviers Weekblad*, 10 okt. 1964.

Afb. 4, Verenigde Staten

Afb. 1 (op voorpagina)

W. Duitsland, 2 mark, nikkel, 1965 (geslagen sinds 1957). Herdenking van de 100 jarige geboortedag van Max Planck in 1958. Vz. Max Planck, Kz. Duitse adelaar (traditionele keerzijde). Kantschrift: EINIGKEIT UND RECHT UND FREIHEIT.

Afb. 2 (op voorpagina)

W. Duitsland, 5 mark, zilver, 1964. Herkenking van de 200 jarige geboortedag van Fichte in 1962. Ontwerp R. Lippl. Vz. J. G. Fichte, Kz. Duitse adelaar. Kantschrift: NUR DAS MACHT GLUECKSELIG WAS GUT IST. Litt.: Numismatisch Nachrichtenblatt XV, 4, 1966, p. 114.

De geringere oplaag van penningen brengt bovendien grotere kosten mee (provisie voor wederverkopers, incalculering van het risico dat een gedeelte van de oplaag onverkocht blijft, reclame kosten).

Bij emissie van munten zijn overhead-kosten veel geringer, het ontwerp kan hoger gehonoreerd worden en van enig risico voor de emitent bij uitgifte van officiële gedenkmunten tegen nominale waarde is geen sprake. Voor herdenking op grote schaal neemt de herdenkingsmunt een eigen plaats in naast de penning, die zich ook in formaat van een munt onderscheidt.

De wereldwijde belangstelling die munten genieten geeft aan deze een zekere voorkeur wanneer men de propagandistische betekenis mede in aanmerking neemt. 'Holland-promotion' in geestelijke zin kan hierbij evenzeer een rol spelen en getuigen van de grote rol die ons land op vrijwel alle terreinen der Europese cultuur heeft gespeeld.

Er is geen reden dat juist Nederland in dit opzicht zijn licht onder de korenmaat zou moeten houden. Een gedenkmunt draagt een officiële en selectiever karakter dan b.v. een postzegel of een penning.

Wij komen nu aan het eerste bezwaar dat tegen officiële gedenkmunten kan worden ingebracht, n.l. dat deze slechts een winst-oogmerk zouden dienen of voor louter numismatische doeleinden worden gebruikt.

Dat de uitgifte van gedenkmunten voor de emitent een (extra-) bron van winst betekent, is een feit waartegen moeilijk bezwaar kan wor-

Afb. 3 (op voorpagina)

Oostenrijk, 50 Schilling, zilver, 1965. Herdenking van het 600 jarig bestaan van de Weense Universiteit. Vz. Aartschertog Rudolf IV De Stichter, Kz. wapens van de negen landen en van Oostenrijk zelf. Kantschrift: FUENZIG SCHILLING.

Afb. 4

V.S., halve dollar, zilver, 1924. Herdenking van de tocht van de Nieuw Nederland met de eerste permanente kolonisten van Nieuw Nederland, meest Walen. Ontwerp G. T. Morgan. Vz. admiraal de Coligny en Willem de Zwijger, Kz. het schip 'Nieuw Nederland'. Litt.: W. Raymond, The Standard Catalogue of United States Coins, 1954, p. 119.

den gemaakt. Het valt niet in te zien waarom het maken van winst door de staat ongewenst zou zijn.

Wél kan een gevaar schuilen in een over-gecommercialiseerd beleid in deze, wanneer elk evenement van slechts locale betekenis of elke herdenking van een op zich zelf verdienstelijk persoon of actuele gebeurtenis zou worden aangegrepen om uit gedenkmunten 'munt te slaan'. Wanneer een land als Oostenrijk elk jaar twee emissies 'pleegt' van gedenkmunten (één van 25 en één van 50 schilling) en daarnaast op grote schaal afslagen produceert van in het verleden gangbare en ook thans nog als sieraad begeerde gouden munten, dan mag dit wel commercieel verantwoord zijn doch dit mag o.i. niet het doorslaggevende motief vormen voor de activiteiten van een Staatsmuntbedrijf.

Dat met het slaan van munten en penningen (dit laatste geschiedt nl. ook door de Rijksmunt) ook een numismatisch belang wordt gediend, geeft daaraan geenszins een verwerpelijk karakter. Wél moet worden voorkomen dat gedenkmunten in zó geringe getale worden geslagen dat ze een speculatie-object gaan vormen en moeilijkheden bij de distributie ontstaan. Dit bezwaar is te ondervangen door deze munten ook in volgende jaren te slaan, zodat uiteindelijk een voldoende aantal ter beschikking van geïnteresseerden komt. Hierbij moet worden opgemerkt dat het aantal personen dat munten niet alleen naar type maar ook op jaartal verzamelt, zeer gering is. In de praktijk zullen, ook bij grotere oplagen, gedenkmunten op den duur toch uit de circulatie verdwijnen. Dit levert ten aanzien

Afb. 5, Noorwegen

Afb. 5

Noorwegen, 10 kroner, zilver, 1964. Herdenking 150 jaar grondwet. Ontwerp Øivind Hansen. Vz. Rijkswapen, Kz. 'Eidsvoll' gebouw. Kantschrift: ENIGE OG TRO TIL DOVRE FALLER (één en trouw tot de bergen vallen). Litt.: Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, 1964, 10, pp. 197 e.v.

van de circulatie geen enkel bezwaar op, wanneer naast de gedenkmunt een bankbiljetcoupure van dezelfde denominatie in circulatie blijft. West-Duitsland heeft een poging gedaan om gedenkmunten in circulatie te houden door uitgifte van een normale koersmunt met herdenkingskarakter, nl. het 2 D.M.-stuk (van nikkel) met de beeldenaar van de grote natuurkundige Max Planck, geslagen ter gelegenheid van de herdenking van diens 100e geboortjaar in 1958. Het bezwaar tegen dit gebruik van gedenkmunten is evenwel dat het een te zwaar accent legt op de verdiensten van één figuur. In een onlangs gevoerd gesprek met de muntmeester te Karlsruhe bleek mij dat dit bezwaar ook in Duitsland wordt onderkend. Munten waaraan in de circulatie grote behoefte bestaat, lenen zich derhalve minder goed als gedenkmunt. Gedenkmunten dragen uiteraard een bijzonder karakter. Zij moeten ook weer niet 'te gewoon' zijn en het is dan ook geenszins noodzakelijk dat ze in zó grote hoeveelheden worden geslagen dat ze in circulatie blijven.

Nu zijn er in het geldverkeer meer dubbeltjes dan rijksdaalders nodig. Uit deze feiten kan de aanwijzing worden geput, dat alleen een hoge, bij voorkeur de hoogste coupure voor gedenkmunt in aanmerking komt. Dit geschiedt dan ook in feite in Engeland, Zweden en Oostenrijk. Wanneer in ons land een gedenkmunt zou worden uitgegeven zou hiervoor de coupure van f 10,— in het formaat van de oude rijksdaalder (1840—1940) o.i. het meest in aanmerking komen.

De mogelijkheid daartoe zou in de muntwet moeten worden open gelaten. Een gehalte van 850—900/1000 zilver biedt de mogelijkheid tot het meest bevredigende artistieke aanzien, terwijl de metaalwaarde onder de huidige omstandigheden een marge laat van $\pm$ f 6,—. Door de hoogste coupure te kiezen (waarbij ook het

nominaal gelijke bankbiljet in omloop blijft) levert een geleidelijk verdwijnen van de gedenkmunt voor het geldverkeer geen moeilijkheden op.

West-Duitsland geeft zijn gedenkmunten, die $\pm$ om de 2 jaar verschijnen de waarde en het formaat van het 5 D.M.-stuk. In de jaren '50 was de oplaag aanvankelijk 200.000 stuks, later verhoogd tot 500.000 stuks, welke oplaag nog te laag bleek. De oorzaak lag in het feit, dat slechts één van de 4 munthuizen bij toerbeurt de betrokken munt slaat. Hierin komt t.z.t. wijziging, wanneer alle munthuizen bij de produktie zullen worden ingeschakeld.

Een ander positief punt, dat pleit voor de uitgifte van gedenkmunten is dat hierdoor meer variatie wordt gebracht in de, in ons land althans bestaande eentonigheid van de munten. Tegen dit desideratum kan worden ingebracht, dat een der eerste vereisten, waaraan een muntstelsel dient te voldoen, zou zijn 'de eenvormigheid van de diverse coupures'. Voorzover onder 'eenvormigheid' wordt verstaan de gelijkheid van formaat dan is per coupure deze stelling zonder meer juist. De wenselijkheid van de muntzuivering in ons land in 1846, toen naast de munten van Koning Willem I en II (men denke o.a. aan de 2 formaten van de guldens) ook nog munten uit de tijd van de Republiek in circulatie voorkwamen, is op dit argument terug te voeren.

Niet juist evenwel zou het zijn, de eis der eenvormigheid ook te betrekken op de afbeeldingen op de munt, zoals nu het geval is op onze huidige Nederlandse munten (met uitzondering dan van de centen, stuivers, dubbeltjes en kwartjes met de beeldenaar van Koningin Wilhelmina!). In een overigens zo conventioneel land als Engeland is deze eentonigheid dan ook vermeden.

Dat trouwens de afbeelding (in tegenstelling tot het formaat) geen element van verwarring oplevert, moge ook blijken uit het feit dat tot 1921 in ons land de zilvermunten van Koning Willem II en III en de verschillende typen van munten van Koningin Wilhelmina tot 1921 rustig door elkaar circuleerden. Ten slotte het voorbeeld van de Latijnse Muntunie, waarin het

Afb. 6, Engeland

Afb. 6

Engeland, crown, nikkel, 1965. Herdenking van de dood van Churchill. Vz. koningin Elizabeth II (traditioneel type, ontwerp Mary Gillick), Kz. Churchill in 'Siren suit', (ontwerp Oscar Nemon). Litt.: Numismatic Circular LXXXIII, 9, 1965, p. 179.

onderling gebruik van zilveren munten der deelnemende landen (Frankrijk, België, Italië, Spanje, Roemenië en Griekenland) werd afgesproken. Deze muntunie functioneerde van 1865 tot in de eerste wereldoorlog en noch de verschillende beeldenaars, noch de uiteenlopende talen, wapens, lettertekens en muntsoorten gaven aanleiding tot verwarring, omdat het gelijke formaat voldoende aanduiding gaf van de waarde in het geldverkeer.

In een monarchie kan nog een tegenwerping worden gemaakt, die t.a.v. republieken niet geldt: n.l. dat op de munten de beeldenaar van de regerende vorst behoort voor te komen. In Engeland kwam men om deze reden tot een compromis: de herdenkingsmunt van Churchill vertoont aan één kant de beeldenaar van de Engelse koningin. Aesthetisch is daardoor deze munt (waarbij op de verdere uitvoering meer kritiek is uit te brengen) niet geslaagd te noemen. In andere monarchieën (Zweden, België en ook al in het oude Duitsland) wordt zonodig de beeldenaar van de vorst op de herdenkingsmunt weggelaten. Trouwens ook in ons land is het, gezien de historische praktijk, geenszins een wet van Meden en Perzen dat de beeldenaar van de regerende vorst of zelfs de naam op alle munten moet voorkomen (b.v. de vooroorlogse centen en stuivers).

In een tijd, waarin de waarde van de burger terecht in een democratisch bestel op de voorgrond staat, doet dit hoogste eerbewijs geen afbreuk aan de eer en genegenheid die wij ons vorstenhuis toedragen.

Het spreekt vanzelf dat het slaan van gedenkmunten niet de primair noodzakelijke voorziening in de behoeften van de normale muntcirculatie in gevaar mag brengen. Na de jongste modernisering van de munt is er geen reden tot beduchtheid op dit punt. Een planning op lange termijn t.a.v. voor te nemen uitgaven van gedenkmunten blijft altijd geboden, al is het slechts

Afb. 7

Israel, 5 IP, zilver, 1958. Herdenking tienjarig bestaan staat Israel. Ontwerp Miriam Karoli. Vz. 'Israel' (in Hebr. en Arab.), jaartal 5718 (in Hebr.) en 1958, '5 Israelische ponden' (in Hebr.). Kz. Menora (kandelaber). Incuus kantschrift: 'Tienjarig bestaan van de staat Israel' (in Hebr.). Litt.: Israel Numismatic Bulletin 1, 1962, p. 22.

om te voorkomen, dat men op een bepaald moment te laat klaar is met de noodzakelijke voorbereidingen. (De herdenkingsmunt van Fichte, welke in 1964 in West-Duitsland had moeten verschijnen, kon pas — met het jaartal 1964 — in 1966 in omloop worden gebracht).

Excessen ten gevolge van een verkeerde aanpak hebben zich in het bijzonder in de U.S.A. voorgedaan. Van 1934 tot 1936 werden daar niet minder dan 26 verschillende 'commemorative half dollars' uitgegeven, terwijl er op dat ogenblik nog 66 voorstellen voor indiening waren aangemeld. Is het wonder dat men daar huiverig is geworden en de President weigerde zijn handtekening onder de betrokken wetsvoorstellen te zetten? Uit de ook elders gemaakte fouten kan en mag echter niet de conclusie worden getrokken, dat ook bij een betere aanpak de uitgifte van gedenkmunten tot onaanvaardbare gevolgen moet leiden.

Ik heb gepoogd in dit artikel vooral ook de positieve betekenis van gedenkmunten naar voren te brengen. Het is mijn overtuiging, dat de uitgifte van gedenkmunten een zaak, ik zou haast zeggen: een erezaak is, die ons gehele volk raakt en niet alleen een technisch-monetaire aangelegenheid is. Het was eveneens mijn bedoeling met deze publicatie op bredere schaal belangstelling te wekken en een praktisch aanknopingspunt te bieden voor verdere discussie. In 1969 wordt in ons land het 500ste geboortjaar van Erasmus herdacht. Het komt mij zinvol voor in dit tijdsgezicht zijn beeldenaar als die van de eerste burger op een Nederlandse munt te doen verschijnen.

Naast het eerbewijs dat wij deze grote wereldburger brengen leggen wij daarmede tevens getuigenis af van ons behoren tot een Europese gemeenschap, waarin ook Erasmus zich opgenomen gevoelde en waarop hij zijn stempel heeft gedrukt.

Lod. S. Beuth

Afb. 7, Israel

NOGMAALS

“EEN RAAR DUBBELTJE”

Ten aanzien van het in het jongste nummer van uw blad voorkomende artikel van M. J. van der Voort getiteld ‘Een raar dubbeltje’, zou ik gaarne het volgende willen opmerken:

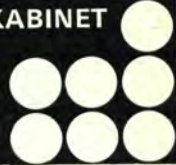
De zogenaamde bladder in het van elders betrokken plaatmateriaal is ontstaan hetzij uit een ingesloten gasbel in het gegoten blok nikkel, of uit een slechte hechting van twee metaallagen, veroorzaakt door een stroomonderbreking tijdens het electrolytisch neerslaan van het nikkel. In beide gevallen is het effect hetzelfde en wordt bij het walsen van het metaal de bladder platgedrukt. Tijdens het ponsen van de muntplaatjes vindt er slechts een snijdende en geen drukende bewerking plaats. De kans bestaat dat reeds vóór de muntslag juist door het ponsen of door het opstuiken van de rand aan de plaatjes, de in het metaal aanwezige fout door splijting van het muntplaatje aan de dag treedt. Is dit echter niet gebeurd, dan zullen door de muntslag de beide metaallagen nog steviger op elkaar worden geperst. Het al of niet aanwezig zijn van een kartelrand, die immers tegelijk met de muntslag wordt aangebracht, heeft hierop geen enkele invloed.

Waar de bladder in het muntje terecht is gekomen, is volstrekt willekeurig. Het zou een groot toeval zijn wanneer de beide gespleten delen precies eenzelfde gewicht bezaten. De materiaalfout kan vlak onder het oppervlak of meer in het midden van de munt terecht zijn gekomen met als gevolg dat een groter of kleiner gewichtsverschil tussen de delen zal optreden. Ook het totaalgewicht van de munt zegt niets over het al of niet aanwezig zijn van de bedoelde materiaalfout. Het stukgewicht is n.l. afhankelijk van de in het walsproces toegepaste plaatdikte en zal geen verband houden met een laagsgewijze onderbreking van de structuur in het geperste metaal.

Uit het voorgaande zal het duidelijk zijn dat deze hinderlijke materiaaldefecten, die, omdat ze vaak onopgemerkt blijven, niet zijn te voorkomen, zowel bij dubbeltjes als bij kwartjes kunnen optreden.

Dr. Ir. M. v. d. Brandhof

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Over een maand zal in het Mauritshuis een tentoonstelling worden geopend ter herdenking van het feit, dat de drie Haagse koninklijke instellingen — het Koninklijk Kabinet van Schilderijen, beter bekend als het Mauritshuis, de Koninklijke Bibliotheek en het Koninklijk Penningkabinet — dit jaar 150 jaar als rijksinstellingen bestaan. Immers in 1816 werd door Koning Willem I en zijn Ministers besloten de verzamelingen van kunst en wetenschap van de voormalige stadhoudelijke familie te verenigen met enkele tijdens de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland gevormde soortgelijke collecties tot vier in de residentie gevestigde en met het predikaat Koninklijk getooide instellingen. Nieuw was hierbij vooral, dat de vroeger zo bont samengestelde collectie thans werd gesplitst in vier afzonderlijke kabinetten, ieder met een wel omschreven inhoud onder een eigen, direct aan Koning en regering, ondergeschikte beheerder. De drie reeds genoemde zijn sindsdien in dezelfde vorm blijven bestaan; het vierde, het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden — dat lange tijd de benedenverdieping van het Mauritshuis heeft ingenomen — werd in 1883 opgeheven, waarna de inhoud in hoofdzaak in het Rijksmuseum te Amsterdam dat 2 jaar later zijn tegenwoordige huisvesting betrok, werd opgenomen.

De expositie wil in het bijzonder de nadruk leggen op de gemeenschappelijke oorsprong en de aanvankelijk soortgelijke ontwikkeling van de drie instellingen. Vandaar dat de keuze van de op te nemen voorwerpen opzettelijk beperkt werd tot de voorgeschiedenis en eerste ontwikkeling van de huidige instellingen.

Tot goed begrip van de ontwikkeling is een enkel woord noodzakelijk over de eigenaardige lotgevallen van de omvangrijke en rijk geschaakte collecties van het stadhoudelijke Hof. Deze werden in hoofdzaak in de tweede helft

Antieke gedenkmunten, alles keerzijden: Syracuse, Damareteion, 479 v. C. Herdenking van de slag bij Himera, stadsgodin met olijfkranen.

van de 18e eeuw gevormd, maar bevatten ook enkele stukken, die hetzij door erfenis hetzij door aankoop verworven waren uit het groten-deels na de dood van Koning-stadhouder Willem III verspreide bezit van de oudere tak der Nassau's. Onder Willem IV, zijn weduwe Anna als Prinses-gouvernante en Willem V werden op grote schaal zowel boeken en prenten, schilderijen en andere kunstvoorwerpen, munten, penningen en gesneden stenen, als merkwaardige zaken op historisch, natuurkundig en ethnografisch gebied verzameld. Deze vormden tezamen met talrijke geschenken die de stadhouders in hun functie verkregen en het eigenlijke meubilair, de inventaris van de stadhouderlijke paleizen. De bezienswaardigheden werden overigens sedert 1766 in het speciaal daarvoor ingerichte gebouw op de hoek van Buitenhof en Vijverdam (thans zetel van het Kadaster) en de iets later daaraan toegevoegde schilderijenzaal aan de Vijverdam (thans Inspectie van de Waarborg) verenigd en konden daar op introductie worden bezichtigd. Het — nog niet nader onderverdeelde — 'Kabinet van Willem V' gold reeds toen als een sieraad van de residentie.

In 1795 kwam hieraan abrupt een einde. Bij zijn overhaast vertrek naar Engeland kon de Stadhouder slechts weinig met zich meenemen, in hoofdzaak kostbaarheden van geringe omvang, waaronder het grootste deel van de verzameling gesneden stenen en de kostbaarste stukken uit de munt- en penningcollectie. Het grootste deel viel de Fransen als oorlogsbuit in handen: veel hiervan werd naar Frankrijk gevoerd en opgenomen in musea te Parijs en in de provincie, veel werd in een reeks openbare veilingen verkocht, andere zaken bleven op verschillende plaatsen bewaard. Na de val van het Franse keizerrijk kon dankzij de medewerking van de Geallieerden het weggevoerde grotendeels gerecupereerd worden, waardoor in 1816 de schilderijenverzameling in de residentie terugkeerde, maar niet de numismatische collecties. Tezelfder tijd liet Willem I, thans Koning der Nederlanden geworden, het familiebezit dat eerst in Engeland, later in Duitsland bijeen gebleven was, eveneens naar Den Haag voeren. Tevens werden de op deze wijze teruggekomen kunst-

schatten uit stadhouderlijk bezit verenigd met enkele inmiddels in Nederland zelf gevormde nieuwe verzamelingen, in de eerste plaats de in 1798 door de regering van de Bataafse Republiek opgerichte Nationale Bibliotheek en het door koning Lodewijk in 1808 gestichte Lands-penningkabinet, dat in hoofdzaak uit aankopen uit de in dat jaar geveilde verzameling-Van Damme bestond. Het door dezelfde vorst in 1808 opgerichte Rijksmuseum bleef echter in Amsterdam. Hoe de in 1816 tenslotte in de residentie verenigde collecties werden gereorganiseerd in vier Koninklijke Kabinetten werd boven reeds uiteen gezet.

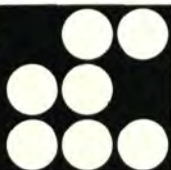
De tentoonstelling is dan ook, in overeenstemming met deze historische ontwikkeling, in drie delen opgezet. In de eerste zalen wordt een beeld opgeroepen van de collecties, zoals die in al hun bontheid bestonden onder Willem IV en Willem V: opgenomen worden zowel voorwerpen die thans nog deel uitmaken van het Mauritshuis, de Koninklijke Bibliotheek en het Koninklijk Penningkabinet, als dingen die op slot van zake in andere Rijks-musea zijn terecht gekomen. Daarop volgt een kleine keuze uit de aanwinsten tussen 1705 en 1816 voor de Nationale Bibliotheek en voor 's Lands Penningkabinet verworven.

Voor het Mauritshuis is deze periode van geen betekenis, omdat in die tijd slechts voor het Rijksmuseum werd gekocht. De laatste zalen tonen tenslotte de enorme verrijking die de drie instellingen aan de regeringsperiode van Willem I te danken hebben, toen op grote schaal zowel losse stukken van belang — voor het Penningkabinet o.a. de Grote Camee — als gehele verzamelingen werden gekocht met het doel de koninklijke verzamelingen tot een waarlijk Europees peil te verheffen. Pas onder regering van Willem II werd definitief geconstateerd dat de collecties in hun geheel als rijkseigendom beschouwd dienden te worden, omdat het ongetwijfeld de bedoeling van Willem I geweest moest zijn, de door hem daar geplaatste voorwerpen 'voor altijd vereenigd te laten, omdat de Koning het Regeerend Huis en het Vaderland als zoo naauw aan elkaar verbonden beschouwde, dat Hoogstdezelve beiden als onafscheidelijk aanmerkte'.

Macedonië, Philippus II, 356 v. C. Herdenking van een overwinning op de Olympische spelen, jockey met palmtak op ren(!)paard.

BUITENLANDS NIEUWS

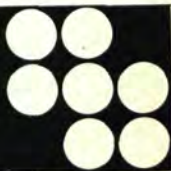
Op 29 en 30 april heeft het Koninklijk Belgisch Genootschap voor Numismatiek met bijzondere luister zijn 125-jarig bestaan gevierd. De viering werd geopend met een plechtige zitting in het Stadhuis te Brussel waar vertegenwoordigers van buitenlandse zusterverenigingen gelukwensen aanboden aan de jubilerende Société belge, die één der oudste organisaties op dit vakgebied is. Namens het Kon. Ned. Genootschap sprak de voorzitter, Dr. P. Schlemper, die wees op de bijzondere banden met Nederland: in de 19e eeuw, voor de oprichting van een eigen Genootschap in 1892, waren de Nederlandse verzamelaars, die verdere contacten zochten, lid van de Belgische vereniging en publiceerden zij het resultaat van hun onderzoekingen in de *Revue de la numismatique belge*; verscheidenen van hen werden ook tot erelid benoemd, waaronder P. O. van der Chijs en J. F. G. Meijer.

In de middagvergadering werden door een aantal daartoe uitgenodigde buitenlandse collega's voordrachten van wetenschappelijk karakter gehouden. Gesproken werd door Dr. K. Castelin (Praag), Prof. P. Berghaus (Munster), Dr. H. Enno van Gelder (over de goudvondst te Serooskerke), M. Jean Babelon (Parijs) en Don Luis Auguet (Madrid). De volgende dag werd de vergadering voortgezet te Tienen, de stad waar in 1841 de oprichtingsvergadering plaats had (woonplaats van de eerste secretaris, de abbé Louis). Hier werd gesproken over de eerste jaren van de Société en over de munten en zegels van Tienen.

Ter gelegenheid van het jubileum werd in de expositiezaal van de Albert I bibliotheek een omvangrijke tentoonstelling geopend, samengesteld uit de collecties van de tegenwoordige leden en van enkele vroegere leden wier collecties in museumbezit zijn overgegaan. De zeer verzorgde tentoonstelling biedt een indrukwekkend beeld van de rijkdom en variatie van het

in België bijeengebrachte numismatisch materiaal. De omvangrijke en rijk geïllustreerde catalogus van deze 'Numismatische tentoonstelling' bewaart de herinnering aan deze zeer grondig voorbereide manifestatie.

BINNENLANDS NIEUWS

Muntvondst Scharnegoutum, gem. Wymbritseradeel

Het Fries Scheepvaart Museum annex Oudheidkamer te Sneek verwierf door aankoop een gouden pseudo-solidus van Anastasius (491—518), voorheen een bruikleen van dit museum en omstreeks het jaar 1942 op de zool van de deels afgegraven dorps terp te Scharnegoutum gevonden. Het muntstuk is voorzien van een gouden draagoortje, teneinde als sieraad te kunnen worden benut. Voor het overige vertoont het muntsieraad grote overeenkomst met een exemplaar, deel uitmakende van de vermaarde goudschat, in 1866 in de terp van Besens bij Wieuwerd opgedolven.

Mogelijk heeft ook het muntsieraad uit Scharnegoutum oudtijds tot een dergelijke schat behoord. In 1863 kwam namelijk reeds een solidus van keizer Valens (364—378) te voorschijn, toen men de funderingen uitgroef voor een nieuwe pastorie op dezelfde terp terwijl in 1922 een solidus van Mauritius Tiberius (582—602) werd opgespit, niet ver van de vindplaats uit 1942. Ook deze beide goudstukken waren weer van draagoortjes, gelijk ook de muntsieraden uit Wieuwerd, voorzien. De solidus van keizer Valens werd in 1863 door het Fries Museum aangekocht, die van Mauritius Tiberius bevindt zich in het bezit van de heer O. Santema te Huizum (Fr.).

R. O. B. Amersfoort (H. Halbertsma)
(Overgenomen uit: Archeologisch Nieuws van het Nieuwsbulletin van de Kon. Ned. Oudh. Bond 1966, 5, kol *53)

Sestertius van Vespasianus, Rome. Verovering van Iudaea in 70 n. C., treurende Jodin onder een palm-boom en staande keizer.

PUBLIKATIES

P. Ch. de Vries en H. J. van der Wiel, *Muntboek van de Steden*, Rotterdam 1965 — Als laatste deel van de reeks summieri beschrijvingen van de munten van de Republiek is enkele maanden geleden het deel over de Steden uitgekomen, op dezelfde manier bewerkt als de vorige delen. Meer nog dan voor de provincies was een bijeenbrengen van wat thans bekend is van deze reeksen, die door Verkade wel zeer stiefvaderlijk waren behandeld, bijzonder nuttig. Het grote aantal nummers waarbij geen verwijzing naar Verkade gegeven kon worden, maakt dat wel duidelijk. De recente literatuur, waaronder in de eerste plaats Delmonte's *Gouden Benelux* is nauwlettend verwerkt. Zoals ook vroeger het geval was, zijn de door Van der Wiel bewerkte hoofdstukken wat uitvoeriger: een uitgebreide historische inleiding en een verdergaande onderscheiding van varianten. Er is hier geen aanleiding op de weinig talrijke omissies en vergissingen die in elk dergelijk werk onvermijdelijk zijn, in te gaan.

Enige commentaar vereist de opzet van dit deel. Vrijwel nieuw is dat hier voor het eerst de reeksen van Arnhem, Zaltbommel en Zutphen, waarover veel misverstand heerste, bijeengezet zijn. Huissen daarentegen, dat noch in de Republiek lag, noch een stedelijke (maar hertogelijk Kleefse) munt was, hoort er eigenlijk niet in thuis. Evenmin de in het vorige deel ten onrechte wegelaten Friese munten met de aanduiding 'geslagen te Leeuwarden'. Gemist worden de munten van de stad Hasselt, de éne munt van Roermond onder Staatsbewind geslagen, de daalder van Gorinchem. Dat de stadsmunten van Groningen en Utrecht reeds vroeger bij die der gelijknamige provincies zijn behandeld, zal de lezer begrijpen en billijken.

H. E. v. G.

W. D. Craig, *Coins of the World 1750—1850*, Racine (Wisc) 1966 — Door minder ervaren verzamelaars wordt geregeld gevraagd naar een algemene catalogus waarin alle munten 'opgezocht' kunnen worden. Het stereotype antwoord daarop moest steeds luiden: een dergelijk boek bestaat niet behalve voor de periode sedert het midden van de vorige eeuw en kan eigenlijk niet bestaan wegens de enorme omvang en variatie van het te beschrijven materiaal. Thans heeft echter de Whitman Publishing Company, ongetwijfeld aangemoedigd door het grote succes van Yeoman en geprikkeld door de in de aanhef genoemde vraag, een serieus onderzoeker bereid gevonden zich te wagen aan de periode voorafgaand aan de door Yeoman beschrevene. Men kan niet anders dan bewondering hebben voor de moed van William D. Craig om deze taak op zich te nemen en voor de bekwaamheid en werkkraft waarmee hij deze ten einde gebracht heeft. Het werk sluit in opzet geheel bij het bestaande boek aan: het is wederom zeer ruim en goed geïllustreerd (al kon er thans nog minder dan vroeger van volledigheid in de afbeeldingen sprake zijn), zeer compact geschreven waardoor het mogelijk was ook hier gedetailleerde gegevens over denominaties, metaal, beeldenaar, jaartallen en huidige handelswaarde in een nog juist hanteerbaar deel van 756 blz. onder te brengen. Het zal zonder enige twijfel een veelvuldig en met veel vrucht geraadpleegd naslagwerk blijken te zijn om de munten uit deze periode te identificeren, zowel die van de westerse cultuurwereld als die van de Arabische, Indische en Oost-aziatische staten, die nog zoveel voorkomen en in vele gevallen alleen in gespecialiseerde werken te vinden zijn.

Wel zal de gebruiker even moeten wennen aan de compacte, maar goed verantwoorde wijze van beschrijving en aan de wat eigenaardige systematiek, het laatste omdat niet op het eerste gezicht duidelijk is welke staten in grotere groepen zijn samengevat, zoals German States, Austria (Provinces), India, terwijl andere gebieden, zoals de West-Indische eilanden, onderdelen van het Spaanse Rijk in Amerika, afzonderlijk opgevoerd worden.

Uiteraard kan een werk als het hier besprokene

Sestertius van Antonius Pius, Rome. Herdenking van het 900 jarig bestaan van Rome (148 n. C.), wolvin met tweelingen Romulus en Remus.

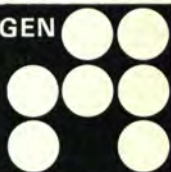

niet anders dan op compilatie berusten, voorzover het niet het speciale eigen interessegebied van de auteur (in dit geval de Duitse staten) behandelt en de kwaliteit van de behandeling is dan ook geheel afhankelijk van het al of niet bestaan van goede en overzichtelijke beschrijvingen van de behandelde reeksen. De Nederlandse gebruiker die enigszins vertrouwd is met de munten van de Republiek zal dan ook terdege bemerken, dat de auteur voor dit onderdeel niet op een behoorlijke basis kon bouwen. Terwijl hij bij de behandeling van Nederland (te vinden onder Low Countries, met België en Luxemburg) in de periode na 1795 in hoofdzaak zich slechts over de niet erg aan de ontwikkeling van de laatste jaren aangepaste prijzen zal verwonderen, zal hij in de tijd van de Republiek de werkbrauwen fronsen. Hij bedenke echter dat het voor een Amerikaan die kennelijk geen Nederlands leest, moeilijk is te weten, dat West-Friesland en Friesland (dat bovendien alleen de stuiver van 1738 oplevert) niet hetzelfde is, dat de koers van de ducaton in de Republiek niet dezelfde is als in de Oostenrijkse Nederlanden, dat een stuiver in ons land 8, maar in Indië 4 duiten waard was, dat een zilveren duit geen $\frac{1}{8}$ Rijdsdaalder (sic) is, dat vooral bij schellingen, stuivers enz. in vele jaren wel gouden afslagen, maar geen gewone munten voorkomen, dat piedforts eigenlijk minder juist als '2 ducaton' omschreven worden. Zonder ter plaatse ingesteld onderzoek — wat niet verwacht mag worden — en uitsluitend op grond van veiling-catalogi kan ook niet een onfeilbare opgave van bestaande jaartallen geleverd worden; eerder moet vastgesteld worden, dat de genoemde reeksen in het algemeen niet ver bezijden de waarheid zijn.

Vermoedelijk zullen tekortkomingen van deze aard ook door specialisten voor andere gebieden opgemerkt worden. Dit neemt echter niet weg, dat het gebodene in het algemeen een zeer bruikbare eerste informatie geeft en dat deze informatie voorzover de bronnen beschikbaar zijn, betrouwbaar geacht mag worden.

H. E. v. G.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam

(Secr.: Keizersgracht 448)

173e bijeenkomst op 18 mei 1966 — Aan de uitnodiging aan de leden om een aantal stukken uit hun verzameling mee te brengen werd door velen gehoor gegeven en er werden verschillende interessante stukken getoond, o.a. Griekse en Romeinse munten met afbeeldingen van goden, Franse middeleeuwse jetons, zilveren munten in Engeland door de Koning gebruikt om zieken te genezen (de z.g. 'touch-pieces'), enige 17e eeuwse munten van Kampen en Zwolle alsmede een aantal waarvan de herkomst niet bekend is, een muntgewichtdoosje en een verzameling antieke beursjes en geldétuis.

Kring 's-Gravenhage

(Secr.: Zeestraat 71b)

165e bijeenkomst op 24 maart 1966 — De Heer P. J. Soetens sprak over 'Nederlands papiergegeld'. Na een korte historische inleiding waarin o.a. de Leidse noodmunten en het Chinese papiergegeld ter sprake kwamen, gaf hij een uitvoerig overzicht van de door de Nederlandse Bank sedert 1816 uitgegeven biljetten, waarbij in het bijzonder aan de ontwikkeling van de typografische uitvoering aandacht werd besteed.

166e bijeenkomst op 19 april 1966 — Prof. V. P. S. Esser hield een levendige causerie over 'Het maken van penningen', geïllustreerd met een omvangrijke collectie ontwerpen, waaronder talrijke door hem zelf gemaakte. Hij legde de nadruk op de zeer uiteenlopende wijzen waarop in de loop der eeuwen het probleem van de vormgeving door de kunstenaars is benaderd.

167e bijeenkomst op 18 mei 1966 — Ter afsluiting van het seizoen werd nogmaals een ruilbeurs gehouden, waar de leden gelegenheid hadden door onderlinge transacties hun verzamelingen te verrijken. Aan het begin van de avond gaf Dr. H. Enno van Gelder enkele beschouwingen naar aanleiding van in de vondst Serooskerke in vrij groot aantal aangetroffen imitaties van Nederlandse, Engelse en Spaanse munten.

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7

Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

Fibula

hield eens de slippen van de Romeinse toga bijeen, is nu schakel tussen de leden van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis (NJBG), verbindt verleden met heden.

Geïllustreerd tweemaandelijks blad in glansdruk met kritische beschouwingen, boekbesprekingen, archeologische verslagen, historische artikelen en min of meer historische advertenties. Door: deskundigen, leden-deskundigen, leden-leken en min of meer deskundige neringdoenden. Oplage: 2000. Advertenties: f 24.— per kwart pagina enz. Abonnement (tevens lidmaatschap voor jongeren 12—23 jaar / donatie voor ouderen): f 7.50. Postbus 5116, giro 652281, Amsterdam t.n.v.:

NEDERLANDSE JEUGDBOND ter BESTUDERING v. d. GESCHIEDENIS

THREE IMPORTANT AUCTIONS FOR THE 1966 FALL SEASON

1. Nov. 10, 11 and 12 at the Waldorf Astoria, Park Ave. at 50th St. COINS OF THE WORLD. IMPORTANT FOREIGN GOLD. GOLD, SILVER, BRONZE AND OTHER METALS. ANCIENTS, MEDIEVAL AND MODERN, WITH A SPECIAL SERIES OF ODD AND CURIOUS. CHINA, MEXICO, SWITZERLAND AND RUSSIA. LIQUIDATION OF A BEVERLY HILLS DEALER'S ESTATE.
2. Nov. 30 in our offices at 545 Fifth Ave. DUPLICATES OF THE SCHULMAN LIBRARY. MANY OF THE HARD TO FIND BOOKS WILL BE SOLD.
3. Dec. 9 and 10 at the GENA CONVENTION SALE at the Roosevelt Hotel, 45th St. and Madison Ave. SEVERAL IMPORTANT CONSIGNMENTS OF U.S. AND FOREIGN, INCLUDING MANY LARGE LOTS SUITABLE FOR DEALERS.

THE ABOVE CATALOGUES AND PRICES REALIZED, TOGETHER WITH ALL LISTS FOR ONE YEAR, ARE AVAILABLE AT THE SUBSCRIPTION RATE OF \$ 5.00. All inquiries should be made to

HANS M. F. SCHULMAN

545 FIFTH AVENUE - NEW YORK - N. Y. 10017

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HEINRICH PILARTZ

KÖLN

Münzhandlung — Klingelpütz 16 — Fernsprecher 21 54 04

Auktion XIII vom 10.—12. November 1966.

Röm. Münzen, Brakteaten, Taler (Spezialserien des Röm. dt. Reiches, Geistl. Fürsten, Bayern), Ausland (darunter grosse Seltenheiten), Schwalbach — Jaeger.

Katalog ca. 2500 Nr. + 40 T.

DM 8.—

An meine Kunden gratis

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

MUNTEN PER STUK OF ALS COLLECTIES GEKOCHT

of voor U verkocht

Munten geschat op £10 of meer welkom.

Wij zijn speciaal geïnteresseerd in munten van de V.S. (goudstukken uitgezonderd), Duitse munten van de 19de en 20ste eeuw en Zuidamerikaanse kronen.

Voor nadere inlichtingen gelieve U zich te wenden tot:

Nick Parker Enterprises

Hotel Russell, Russell Square, London W.C.1, England

Telefoon: TERminus 6470

Telegramadres: PARKER RUSSOTEL LONDON

Telex: 24615-PARKER

Lid: "Professional Numismatists Association of U.K."

GALERIE DES MONNAIES SA

Ave. des Bains 4 bis

Tel. (021) 27.75.58

1007 LAUSANNE

MONNAIES

Case Postale Cour 3

SUISSE

MÉDAILLES

*Listes de prix illustrées, sans frais
Vente aux enchères*

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1965 Derde druk	f 25,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

300 JAAR

SPINK

Handelaren in
munten en penningen
van alle tijden

*Uitgevers
van de "Numismatic Circular"
en andere vooraanstaande werken
op numismatisch gebied*

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK & SON LTD.

Founded 1666

KING STREET, ST. JAMES'S, LONDON, S.W.1.

Whitehall 5275

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

CONCILIEPENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

Niel Steenberghe

Uit de kultuurserie deze vier zeer artistieke penningen van het tweede Vaticaanse Concilie te Rome. Uitgevoerd in hoog reliëf.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, munthandel, station- en grenswisselkantoren.

Jan Snoeck

Pol Dom

Pol Dom

Ontwerpen van de beeldhouwers Niel Steenberghe en Jan Snoeck. In brons 65 mm, f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4½ g. f. 36,- en 25 mm 8½ g. f. 59,-.

Ontwerpen van de médailleur Pol Dom. In brons 65 mm f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4,2 g. f. 35,- en 25 mm 8,2 g. f. 57,50.

N.V. Koninklijke Begeer Voorschoten